

BEVARINGSPLAN FOR PRIVATARKIV

i Nordland Fylke

Foto fra arkivet etter Bodø Formannskap, Arkiv i Nordland

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING	4
Prosjektbeskrivelse	5
Metode	6
Bevarings- og innsamlingspolitikk	6
Oppsett av bevaringsplanen	7
KAPITTEL 1: Bestandsanalyse av privatarkiv fra Nordland fylke....	8
Institusjonene	8
Arkiv i Nordland (AiN)	8
Helgeland museum	8
Nordlandsmuseet	8
Museum Nord	9
Norsk Luftfartsmuseum	9
Statsarkivet i Tromsø	9
Statsarkivet i Trondheim	9
Riksarkivet	9
Samisk arkiv	10
Andre	10
Arbeidet med kartleggingen	11
Nordland	11
Lofoten	13
Vesterålen	14
Ofoten	15
Nord-Salten	16
Sør-Salten	17

Nord-Helgeland	18
Indre Helgeland	19
Sør-Helgeland	20
KAPITTEL 2: Samfunnsanalyse	21
Generelle trekk i Nordlands historie	22
Lofoten	24
Vesterålen	25
Ofoten	26
Nord-Salten	27
Sør-Salten	28
Nord-Helgeland	29
Indre Helgeland	30
Sør-Helgeland	31
KAPITTEL 3: Bevaringsplan.....	32
Nordland	33
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Nordland fylke	35
Lofoten	36
Prioriterte temaer for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Lofoten	38
Vesterålen	39
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Vesterålen.....	41
Ofoten	42
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Ofoten.....	44

Nord-Salten	45
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Nord-Salten	47
Sør-Salten	48
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Sør-Salten.....	50
Nord-Helgeland	51
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Nord-Helgeland	53
Sør-Helgeland	54
Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Sør-Helgeland.....	56
Indre Helgeland	57
Prioriteringsliste for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Indre Helgeland	59
Avslutning	60
Vedlegg - Utvidede samfunnsanalyser	62
Lofoten	62
Vesterålen	64
Ofoten	66
Nord-Salten	68
Sør-Salten	70
Nord-Helgeland	73
Indre Helgeland	75
Sør-Helgeland	77
Litteraturliste	79

Åpning av butikk på Hopen i 1959. Fotograf Håkon Hanssen. Arkiv i Nordland.

INNLEDNING

Arkiv i Nordland (AiN) er en interkommunal arkivinstitusjon og fylkeskoordinerende institusjon for privatarkivarbeid i Nordland fylke. Norsk Kulturråds prosjekt «Privatarkiv i musea» (2009) viste at museene i Nordland hadde nærmere 2500 hyllemeter privatarkiv. Men forvaltningen var ikke tilfredsstillende, og arkivene var lite tilgjengelig for publikum. Det ble iverksatt tiltak for å bedre situasjonen, men uten særlige resultater. Da SAMDOK-prosjektet 2014 prioriterte tiltak for innsamling og bevaring av privatarkiv, søkte Arkiv i Nordland og fikk innvilget støtte til å utarbeide en bevaringsplan for privatarkiv, samt en samhandlingsplan med de konsoliderte museene i fylket Museum Nord, Nordlandsmuseet og Helgeland Museum.

Privatarkiv er arkiv skapt av private eller ikke-offentlige virksomheter som bedrifter, organisasjoner, foreninger, institusjoner og personer. Slike arkiv er i hovedsak ikke bevaringspliktig etter arkivloven og kan kasseres etter eiers ønske. Privatarkiv inneholder likevel viktig informasjon for forståelse både av virksomheten og samfunnet som aktøren virker innenfor. Det er derfor viktig å bevare privatarkiv. Dette materiale er i dag underrepresentert i den totale bevarte arkivmassen. En bevisst innsamling av privatarkivmateriale vil sørge for en mer helhetlig samfunnsdokumentasjon. Men alt kan ikke bevares; det er viktig og nødvendig med en god strategi for et bevisst utvalg. Prosjektet Bevaringsplan for privatarkiv i Nordland skal øke innsatsen ved innsamling og bevaring av betydningsfulle privatarkiv fra fylket.

Prosjektbeskrivelse

I januar 2015 var det oppstartsmøte for bevaringsplanprosjektet. Målet var å lage en bevaringsplan for privatarkiv for regionene i fylket, som er representative for samfunnsutviklingen. Ved å prioritere innsamling og bevaring av arkiv fra underrepresenterte kategorier, områder og perioder kan man hindre at betydningsfullt arkivmateriale går tapt. Bevaringsplanen skal være utgangspunkt for en framtidig innsamlingsstrategi der målet er en helhetlig samfunnsdokumentasjon.

Metode

Bevaringsplanen er laget med utgangspunkt i SAMDOK-prosjektets metodikk. Nordland er et stort fylke med 44 kommuner. For å kunne lage gode beskrivelser og analyser er fylket delt inn i åtte regioner med best mulig indre homogenitet.

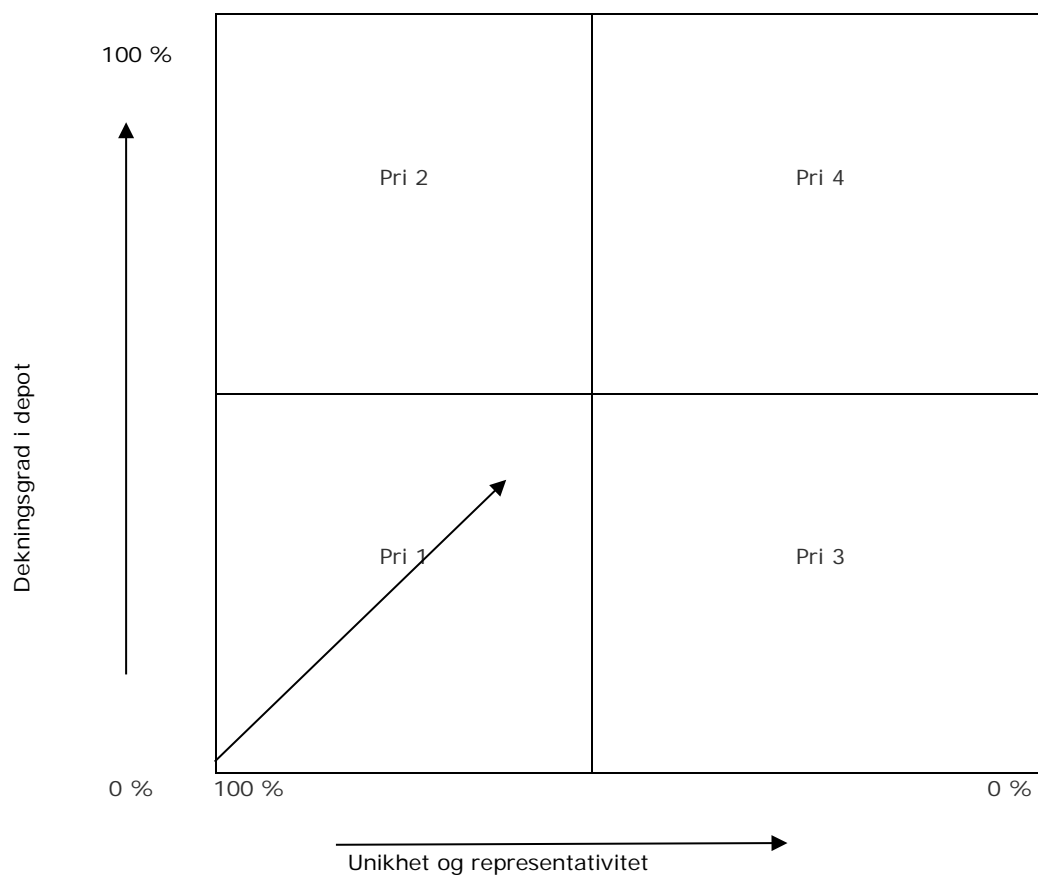
Bevaringsplanen består av en bestandsanalyse som viser hva som finnes av bevarte privatarkiv fra fylket. Videre er det utarbeidet en samfunnsanalyse som gir oversikt over samfunnene og samfunnsutviklingen i de ulike regionene med hovedvekt på private aktører, i tillegg til en generell oversikt over fylket som helhet. Ved å holde bestandsanalysen opp mot samfunnsanalysen kan mangler og skjevheter i bevart arkivmateriale avdekkes og gi basis for framtidig innsamlingsarbeid og en mer helhetlig samfunnsdokumentasjon både i de ulike regionene og for Nordland fylke som helhet.

Bevarings- og innsamlingspolitikk

Den beste metoden for å vurdere et arkivs betydning er å gjennomgå hvert enkelt arkiv, men det vil være for ressurskrevende. Innsamlingen er derfor prioritert etter to akser:

- 1) Hvor unikt og representativt arkivet er for kommunen/regionen/fylket
- 2) Dekningsgrad i depot.

Tabellen nedenfor illustrerer bevarings- og innsamlingspolitikken og vil i kombinasjon med bevaringsplanen være et viktig verktøy for å vurdere arkivmaterialet og dets betydning i tid og rom.

Oppsett av bevaringsplanen

I det første kapittelet presenteres institusjoner i Nordland som forvalter arkiv. Deretter ser vi på bestandsanalysen. Kapittel to gir et sammendrag av samfunnsanalysene, mens vi ser vi på bevaringsplanen og de framtidige privatarkivprioriteringene i kapittel tre. Utvidede samfunnsanalyser kommer til slutt. En fullstendig bestandsoversikt finnes i vedlegget.

KAPITTEL 1: Bestandsanalyse av privatarkiv fra Nordland fylke

Bestandsanalysen gir oversikt over arkivbestanden ved Arkiv i Nordland, de konsoliderte museene i Nordland, og andre relevante institusjoner i og utenfor fylket. Bestandene vil være i konstant endring og analysen vil bli gjenstand for revisjon ved et senere tidspunkt.

Institusjonene

Arkiv i Nordland (AiN)

AiN er lokalisert ved Nord Universitetet i Bodø. Det het Nordlandsarkivet fram til 1995, og hadde sitt utspring i historieseksjonen ved daværende Nordland distriktshøgskole. AiN har i 2017 862 privatarkiv med til sammen ca. 1600 hyllemeter arkivmateriale. Det er flest organisasjonsarkiv med 412, etterfulgt av 284 bedriftsarkiv og 116 personarkiv.

Gjennomgangen i forbindelse med bestandsanalysen har avdekket diverse uoverensstemmelser mellom registreringene i ASTA og spesifikasjonene hos SAMDOK. Av 862 arkiv manglet 96 ordningsgrad, 316 «ytterår fra», 439 «ytterår til» og 137 omfang i hyllemeter. I tillegg mangler noen registreringer av nærings- og organisasjonskoder. På grunn av flytting til nytt arkivmagasin har det ikke vært mulig å oppdatere alle opplysningene, men de som har vært tilgjengelig, er blitt endret.

Helgeland museum

Stiftelsen Helgeland Museum er regionalt museum på Helgeland. Museet har avdelinger i 17 kommuner: Rana, Hemnes, Nesna, Lurøy, Rødøy, Leirfjord, Dønna, Herøy, Alstahaug, Vefsn, Grane, Hattfjelldal, Brønnøy, Vevelstad, Vega, Sømna og Bindal. Helgeland Museum ble stiftet i 2003. Hovedkontoret ligger i Mosjøen. Museet planlegger å bygge et sentralt magasindepot for gjenstander og arkiv til egne samlinger i Mosjøen.

Det er arkiv ved seks avdelinger (Herøy, Lurøy, Rana, Sømna, Vefsn og Velfjord), i alt 447 arkiv med et registrert omfang på cirka 500 hyllemeter. Omfanget er imidlertid underregistrert og er nok atskillig større. Ved Helgeland Museum er det registrert 163 organisasjonsarkiv, 128 personarkiv og 98 bedriftsarkiv.

Nordlandsmuseet

Stiftelsen Nordlandsmuseet er et konsolidert museum med 20 museumsanlegg i ni kommuner i Salten (Beiarn, Bodø, Fauske, Gildeskål, Hamarøy, Meløy, Saltdal, Steigen og Sørfold).

Det er registrert 170 arkiv på 155 hyllemeter med henholdsvis 55 i Bodø, 108 på Fauske og 7 i Sørfold. Av disse er 76 organisasjonsarkiv, 46 bedriftsarkiv og 25 personarkiv.

Museum Nord

Museum Nord er det konsoliderte museet for Ofoten, Lofoten og Vesterålen. Det har 20 museumsanlegg i 11 kommuner i nordre Nordland (Narvik, Ballangen, Tysfjord, Moskenes, Vestvågøy, Vågan, Hadsel, Bø, Øksnes, Sortland, Andøy).

Det oppbevares arkiv ved 10 museum, flest i Narvik med 120, og ett ved Vikingmuseet på Borg. Til sammen er det registrert 463 arkiv på rundt 500 hyllemeter. Også her er det snakk om underregistrering. Det er registrert 154 bedriftsarkiv, 137 organisasjonsarkiv og 150 personarkiv.

Norsk Luftfartsmuseum

Norsk Luftfartsmuseum er Norges nasjonale museum for luftfart. Norsk Luftfartsmuseum ble åpnet av HM Kong Harald V 15. mai 1994. Museet ligger i Bodø.

Luftfartsmuseet var representert ved starten av prosjektet, men ut fra sin rolle som faginstusjon og med beskjedene beholdning av lokale arkiv, er museet løst tilknyttet prosjektet.

Luftfartsmuseet har 12 arkiv fra Nordland på til sammen 18 hyllemeter. Det er åtte personarkiv, tre organisasjonsarkiv og ett bedriftsarkiv (SAS, avd. Bodø).

Statsarkivet i Tromsø

Statsarkivet i Tromsø forvalter Arbeiderbevegelsens Arkiv for Nord-Norge (ARBANN) som også omfatter arkiv fra Nordland. ARBANN planlegger fortsatt å gjennomføre planmessig innsamling og bevaring av arbeiderbevegelsens arkiv fra Nordland.

Statsarkivet i Tromsø har per 2017 108 organisasjonsarkiv og ett bedriftsarkiv fra Nordland på til sammen 91 hyllemeter.

Statsarkivet i Trondheim

Statsarkivet i Trondheim dekker Nordland fylke. Det tar imot bevaringsverdige privatarkiv, men i beskjedent omfang da det ikke har noen bevarings- eller innsamlingsplan for fylket. Statsarkivet i Trondheim kan ikke levere noen oversikt over privatarkivmateriale fra Nordland fordi arkivbasen mangler adresseinfo. Oversikten har derfor usikker proveniens og omfatter arkiv som antas å komme fra Nordland. Det er 48 arkiv, herav 17 organisasjonsarkiv, ni bedriftsarkiv og 13 personarkiv. Omfang er ikke oppgitt, heller ikke kommune. Ut fra lokalkunnskap er ekstra opplysninger registrert.

Riksarkivet

Riksarkivet har over tid mottatt en del privatarkiv fra Nordland. Det kan fortsatt være aktuelt å ta imot helt spesielle arkiv og arkiv av en slik størrelse at det blir vanskelig for Arkiv i Nordland eller andre institusjoner i fylket å motta, som for eksempel store bedriftsarkiv som Vesteraalens Dampskibsselskab.

Oversikten viser at de har seks bedriftsarkiv og fem personarkiv fra Nordland. Omfang er ikke oppgitt.

Samisk arkiv

Samisk arkiv er en del av Arkivverket og har hele landet som arbeidsområde. Det ligger i Kautokeino og mottar, bevarer og gjør tilgjengelig privat arkivmateriale fra det samiske samfunn. Samiske privatarkiv og dokumentasjon av muntlige kunnskapskilder og tradisjonsmateriale står sentralt i arkivets virksomhet.

Av 38 arkiv fra Nordland er 13 organisasjonsarkiv, 10 personarkiv og fire samlinger. Omfang er ikke oppgitt.

Andre

Med i oversikten er også 12 arkiv oppbevart av Bindal kommune og 14 arkiv fra Træna kommune. Det er også oppbevart privatarkiv i flere kommuner, bibliotek, historielag og hos privatpersoner rundt om i fylket.

Nedenstående arkivoversikter er laget ut fra den totale privatarkivbestanden ved ovennevnte institusjoner, til sammen 2138 arkiv med et registrert omfang på 2810 hyllemeter. Et omfang som trolig er underregistrert.

Kjerringøy fiskebok. Fotograf Ernst Furuhatt.

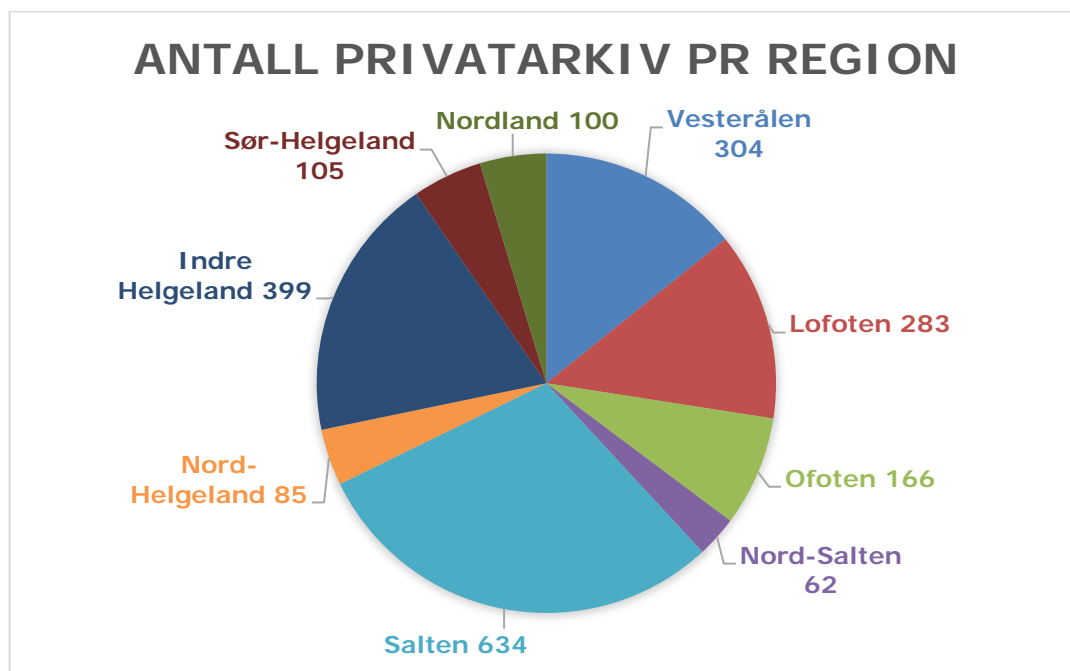
Arbeidet med kartleggingen

Arkivene som omfattes av kartleggingen er oppbevart ved 21 forskjellige institusjoner innenfor det formelle privatarkivsamarbeidet i fylket, i tillegg til seks institusjoner utenfor dette samarbeidet. Kartleggingen har derfor foregått på forskjellige måter.

De fleste av Arkiv i Nordlands arkiv er registrert i Asta med standardiserte opplysninger. Likevel mangler det en del opplysninger. Disse har blitt tilført der det har vært mulig, og etter at arkivene er flyttet inn i nytt depot, gis det mulighet til supplering.

De konsoliderte museenes privatarkivsamlinger står som nevnt på forskjellige lokasjoner. På større steder som Mosjøen, Mo i Rana, Bodø/Fauske og Kabelvåg er det gode oversikter med delvis registrering i Asta, dog med ikke helt oppdaterte opplysninger. De mindre lokasjonene er kartlagt ved hjelp av lister fra lokale avdelingsledere, og informasjonen er bearbeidet og lagt inn i vår mal. Likevel har det ikke vært mulig å få med alle opplysningene som er standard i SAMDOK-sammenheng. Det arbeidet må prioriteres ved første revisjon av planen.

Andre institusjoner med privatarkiv fra Nordland er tilskrevet. De fleste har svart, men informasjonen varierer, fra tilnærmet fullstendig til mer summariske arkivlister.

Nordland

Vi har kategorisert arkivene etter kommune og region. For de fleste arkivene har vi opplysning om kommune, enten ved at det tidligere er registrert, eller vi har kommet frem til kommune ut fra

lokalkunnskaper. Der vi har registrert historisk kommune, har vi knyttet dette til dagens kommune. Noen arkiver er registrert på «Nordland» eller en region. Dette skyldes oftest at arkivskaperen har operert i flere kommuner eller at det ikke har vært mulig å slå fast den eksakte kommunen. Privatarkiv blir registrert ut ifra virksomhetskategori. Det fins syv slike. Organisasjonsarkiv utgjør 44 % av privatarkivene. Det er også en god del bedriftsarkiv og person-/familiearkiv.

Det er fem regioner i fylket: Helgeland, Salten, Ofoten, Lofoten og Vesterålen. Helgeland er en stor region. I forhold til samfunnsanalysen var det derfor både nødvendig og naturlig å dele området for å få håndterlige størrelser. Inndelingen er gjort på bakgrunn av indre homogenitet og samhandling mellom kommunene i området. Inndelinga bryter med gjeldende regioninndeling i noen tilfeller. Helgeland er delt inn i de tre regionene Sør-Helgeland, Indre Helgeland og Nord-Helgeland. Mens Salten er delt inn i Nord-Salten og Sør-Salten. Nord-Salten inkluderer Tysfjord, som tradisjonelt tilhører Ofoten.

Den kommunen vi har flest registrerte privatarkiv fra er Bodø med 366, mens vi ikke har registrert noe arkiv fra Grane. Det er 44 kommuner i Nordland, mange av disse er ganske små. Det er naturlig nok ikke skapt like mange arkiv i alle kommunene, men det er også andre forhold som avgjør hvor mange privatarkiv som er bevart, for eksempel: Kommunestørrelse, nærhet til en oppbevaringsinstitusjon som tar imot privatarkiv, historiefaglig miljø og/eller ressurspersoner.

Et svært variert utvalg av bedriftsarkiv som speiler et variert næringsliv i fylket. Mest omfattende er handelsarkiv. De fleste er etter lokale kjøpmenn, inkl. samvirkelag, hvorav de fleste er borte nå. Men denne gruppen skjuler en del handelshus som drev en veldig allsidig næringsvirksomhet. De ble ofte kalt væreiere. De drev med oppkjøp av fisk, hending og tørking av fisken og videresalg av denne, videre leide de ut rorbuer til fiskere, drev overnattingsvirksomhet, kanskje med serveringsvirksomhet, en butikk/landhandel som solgte det fiskerne og lokalbefolkningen trengte. Etter hvert anskaffet de seg kanskje frakteskute, drev dampskipsekspedisjon samt post- og telegrafstasjon. Ved noen handelshus er det opprettet egne arkiv for hver virksomhet, men de fleste opprettet bare et arkiv der en må inn i arkivet for å finne igjen de forskjellige aktivitetene.

Det er også et stort antall industriarkiv med bra omfang. Det viser at deler av fylket var tidlig industrialisert og hadde/har en god del industri, spesielt kraftkrevende industri. Også bergverksarkiv er vel bevart.

Arkivene etter primærnæringene er forholdsvis beskjedne i forhold til næringenes betydning. Det kan skyldes at primærnæringene før 2. verdenskrig i stor grad var mer en livsform enn en næring. Det var salgsjordbruk og helårsfiske som særlig grydde fram etter 1950 som omdannet småskala jordbruk og fiske til en næring i dagens forstand. Før den tid er sporene etter disse næringene hovedsaklig å finne i protokollene hos fiskekjøpere og butikker.

Organisasjonsarkivene fordeler seg i noen hovedtyper: Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner, Politiske partier med tilknyttede organisasjoner, Humanitære og sosiale organisasjoner og Idretts- og fritidsorganisasjoner.

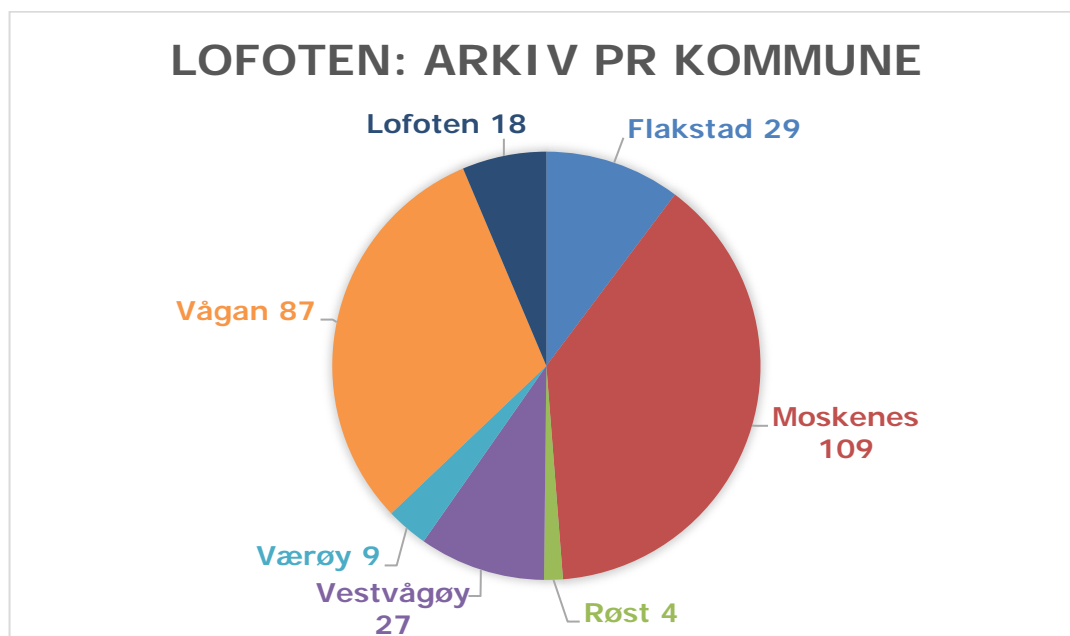
For mer inngående oversikt henviser vi til vedleggene

Lofoten

Det er registrert 283 privatarkiv fra regionen. Av disse kommer hele 39 % fra Moskenes, en av de minste kommunene. Dette skyldes nok et aktivt miljø rundt Norsk Fiskeværsmuseum på Å, som også omfatter Norsk Telemuseum på Sørvågen.

Videre registreres 87 arkiv fra Vågan og 27 fra Vestvågøy, men ut fra kommunestørrelse og innbyggertallene er det ganske lite.

De 29 arkiv fra Flakstad er mest bedriftsarkiv. Det er lite arkiv fra Værøy og Røst. Det har nok delvis sammenheng med at det ikke finnes noen lokale museer eller andre bevaringsinstitusjoner for privatarkiv.

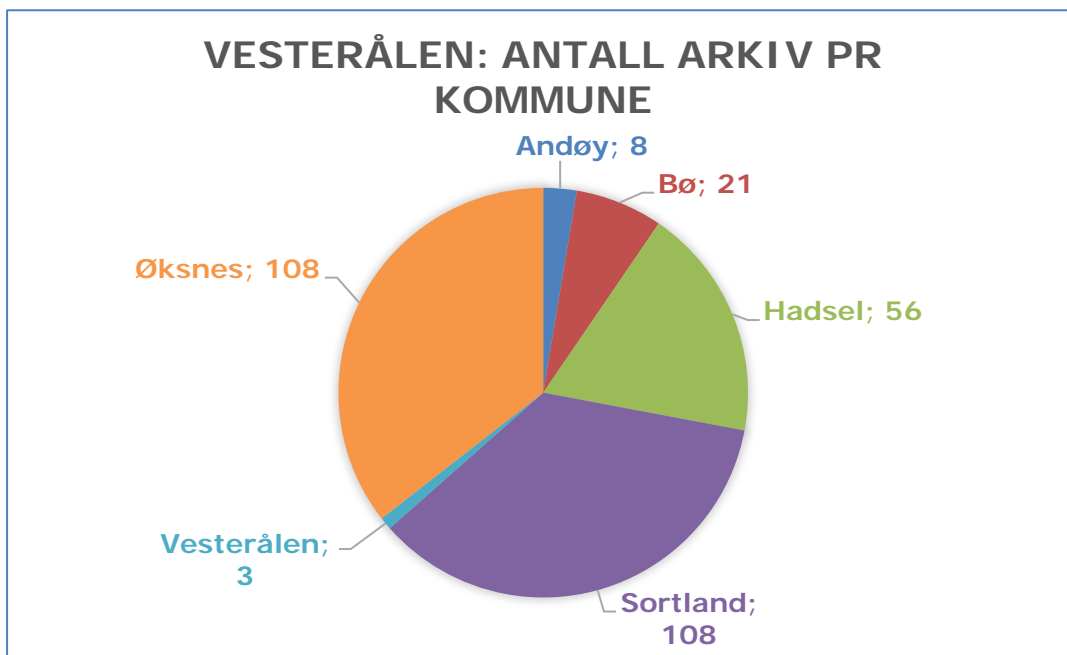
Det er innen varehandel det er flest bedriftsarkiv i Lofoten med 27 % av total antall. Av disse er 25 typiske landhandlere registrert som butikkhandel med bredt vareutvalg. De store handelshusene med allsidig virksomhet er også inkludert i denne kategorien, selv om kategorien egentlig ikke favner hele deres virksomhet.

Av spesielle arkiv fra regionen kan nevnes bl.a. Lofotposten som har avlevert hele sitt gamle fotoarkiv til Arkiv i Nordland, og flere lokalradioer med lydarkiv; Radio Værøy, Røst Radio og Moskenesradioen.

Vesterålen

Av kommunene i Vesterålen er det kommunene Sortland, Øksnes og Hadsel som har størst mengde privatarkiv bevart.

106 bedriftsarkiv fordeler seg med 40 fra Øksnes, 33 fra Sortland, 26 fra Hadsel, 5 fra Bø og 2 fra Andøy. Organisasjonsarkivene inkluderer 51 fra Sortland, 25 fra Hadsel og 18 fra Øksnes, mens det er lite fra de to andre kommunene.

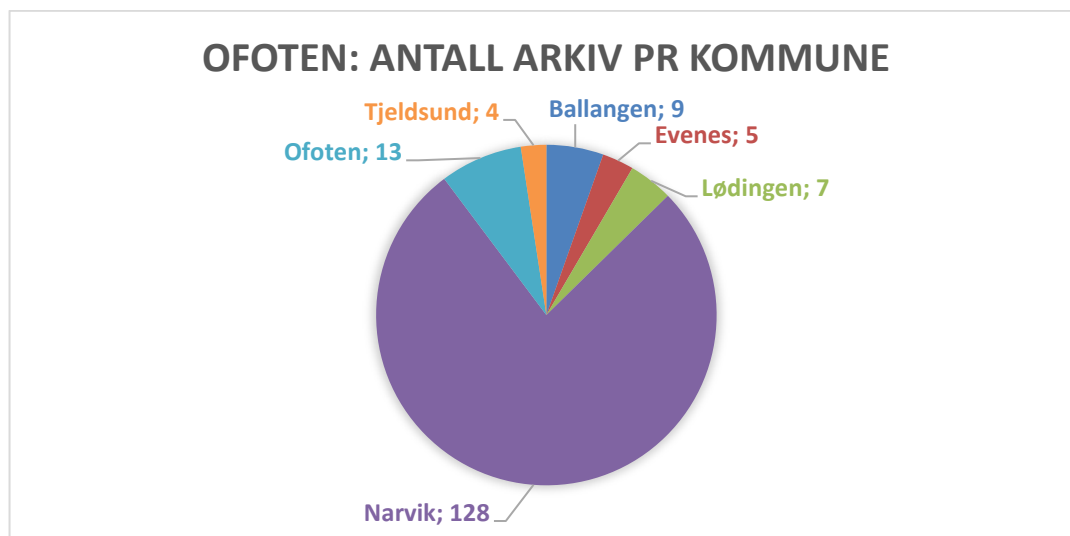
Innenfor bedriftsarkivene er det flest varehandelsarkiv med 21 stykker. Andre store arkivkategorier er fiskeri, den tradisjonelle landhandelen, sjøfart og industriell bearbeiding og konservering av fisk. Ellers er det et bredt spekter av næringsvirksomhet representert i arkivene fra Vesterålen.

Organisasjonsarkivene domineres av de tre kategoriene Jord, skog, fiske og fangst, Humanitære og sosiale organisasjoner, samt Idrett- ungdom- og fritidsorganisasjoner.

Ofoten

Narvik har som den største kommunen 77 % av antall registrerte arkiv fra regionen. Ballangen er registrert med 5 % av antall arkiv, men 70 % av omfanget. Dette skyldes i hovedsak arkivet etter Bjørkåsen Gruber i Ballangen som løselig er anslått til 170 hyllemeter og arkivet etter Charles Ravn (personarkiv med fotografier, dagbøker med mer) på 20 hyllemeter.

Ofotkommunene unntatt Narvik har forholdsvis lite registrert arkiv. 120 av de 128 arkivene fra Narvik er samlet inn av, registrert og oppbevart av Museum Nords avdeling i Narvik.

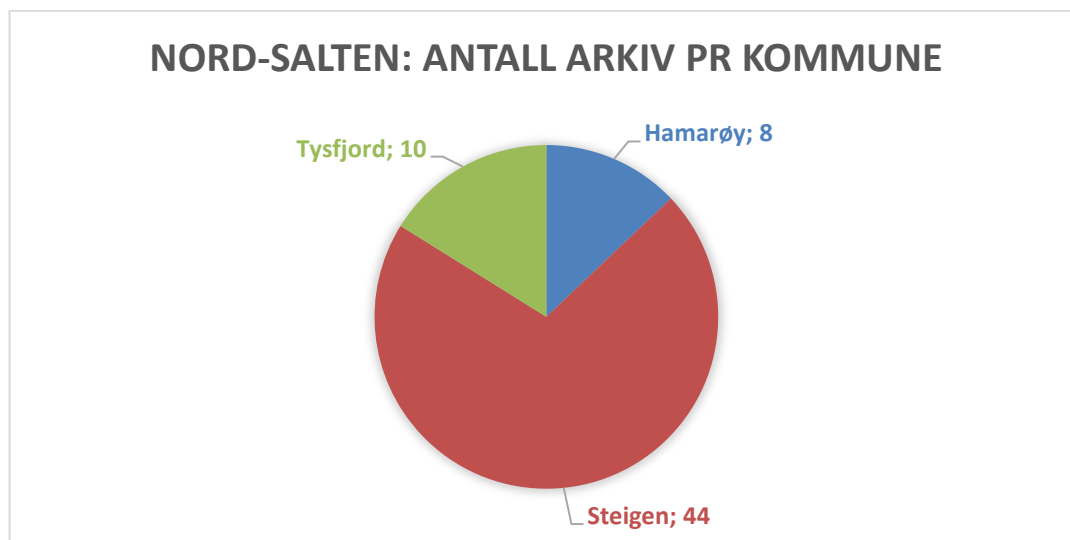

Bedriftsarkivene fordeler seg på de fleste næringsgrupper i Narvik kommune. I de øvrige kommunene er det registrert få privatarkiv.

Narvik dominerer også i antall organisasjonsarkiver fra regionen, og har god spredning i de ulike organisasjonskategoriene.

Nord-Salten

Nord-Salten har få registrerte arkiv. Organisasjonsarkivene dominerer i antall, men er små i omfang.

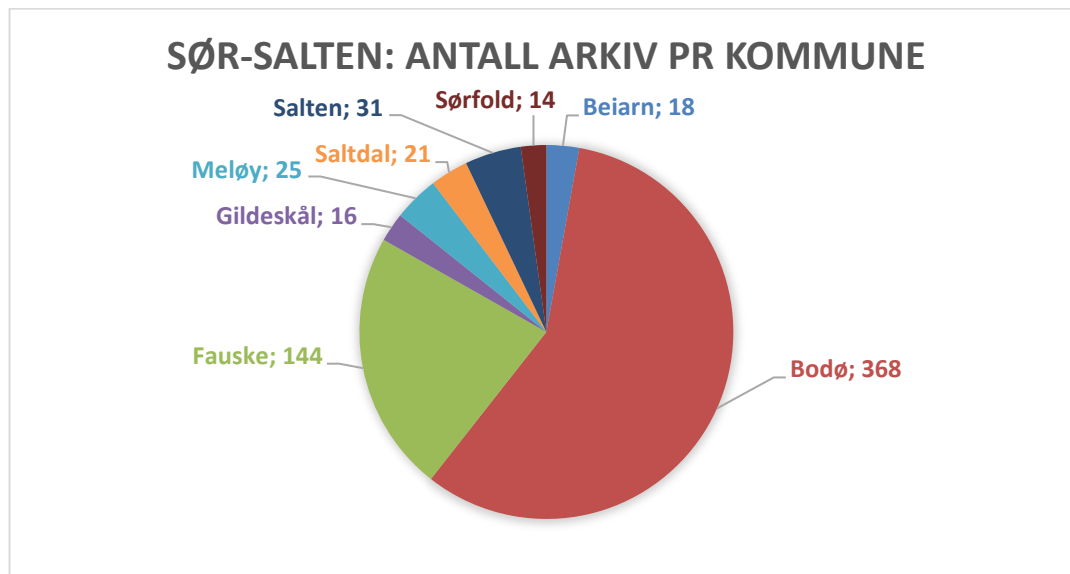
De fleste bedriftsarkivene hører til i kategoriene Industri og Varehandel. Industriarkivene utgjør hele 78 % av omfanget av bedriftsarkiv; 45 av 58 hyllemeter. Her er det Nordland Portland Cementfabrikk i Tysfjord som drar opp med sine 40 hyllemeter. Øvrige bedriftsarkiv er det svært lite av.

De fleste organisasjonsarkivene kommer fra primærnæringene, men kategorien Idretts-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner er også representert i form av arkiver etter skytterlag, pensjonsforeninger, kvinneforeninger og ungdomslag.

26 av de 33 organisasjonsarkiva kommer fra Steigen, 3 fra Hamarøy og 4 fra Tysfjord.

Sør-Salten

Det er registrert 637 privatarkiv fra regionen. Bodø har, som den klart største kommunen, i overkant av halvparten av arkivene. Fauske er registrert med 144 arkiv. De øvrige kommunene har mellom 14 og 25 registrerte arkiver hver.

De fleste bedriftsarkivene er varehandelsarkiv og industriarkiv. Begge teller over 30 stykker, og over halvparten av arkivene i disse to gruppene er fra Bodø kommune. Fauske kommune har 40 bedriftsarkiv, som i hovedsak fordeler seg på Bergverk, Elektrisitetsproduksjon og Varehandel. De øvrige kommunene, med unntak av Sørfold har rundt 10 bedriftsarkiv hver. I Sørfold er kun 3 arkiver registrert; 2 Varehandel og 1 Industri.

Av 297 organisasjonsarkiver kommer 167 fra Bodø og 75 fra Fauske. De øvrige kommunene varierer i antall mellom 4 og 13 arkiver. Det er flest arkiv etter Idretts-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner, halvparten av disse arkivene er fra Bodø, mens en fjerdedel stammer fra Fauske.

Kategorien Humanitære og sosiale organisasjoner teller 57 arkiv. De to største undergruppene er Avholds- og rusgiftsorganisasjoner og Helse og sosial velferd.

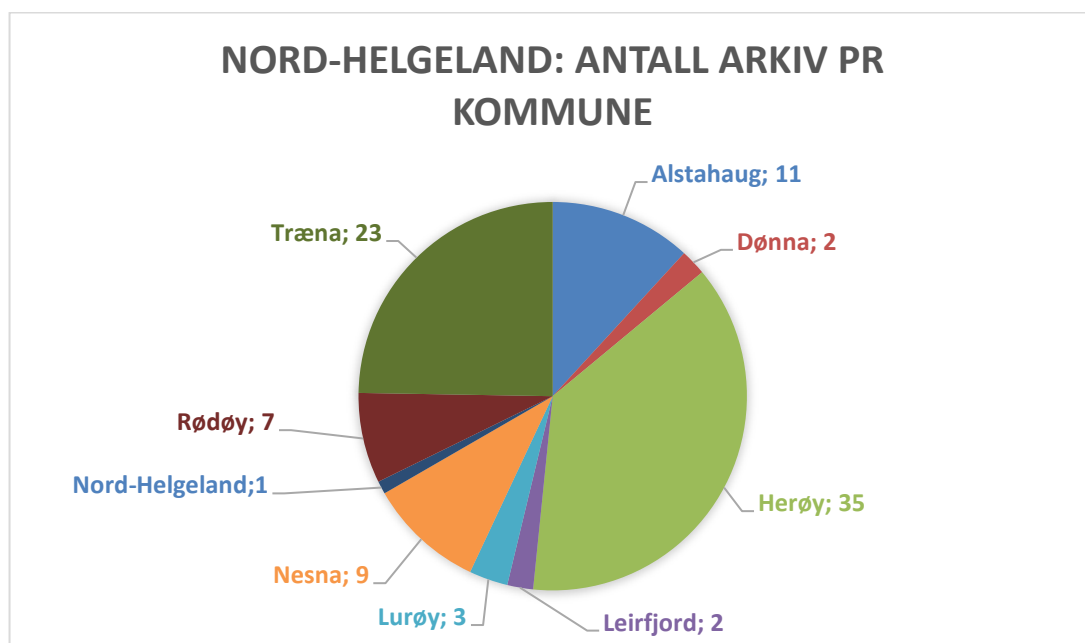
I omfang er arkiver etter Idrett (25,6 hm), Skapende og utøvende kunst (17,3) og Politiske partier (16,1) størst.

Nord-Helgeland

Det er registrert flest arkiv fra Herøy, med 35 av 93 arkiv. 31 av disse er oppbevart ved Herøy Museum. Størrelsen på alle arkivene er registrert og inkluderer blant annet flere bedriftsarkiv på 4–5 hyllemeter. Totalt er 30 av 60 registrerte hyllemeter fra Herøy.

Træna har 23 arkiv, men ingen av de 14 arkivene som er oppbevart hos Træna kommune er registrert med omfang, slik at det er vanskelig å si noe mengden.

I de øvrige kommunene er det registrert lite arkiv.

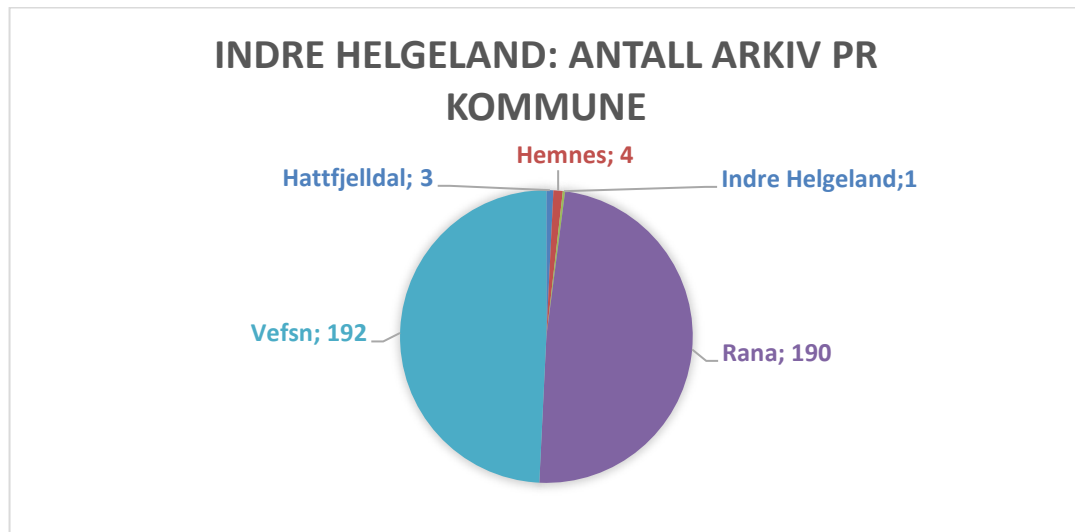
Det er flest bedriftsarkiv fra Herøy, 13 av 28. Av disse er det 9 industriarkiv, hvorav 8 er fra fiskeindustrien. Fra Træna er det 8 bedriftsarkiv, fordelt på Industri (mekanisk verksted), Transport og lagring, Elektrisitetsverk og Butikkhandel. Fra øvrige kommuner og sektorer er det få registrerte arkiv.

Nesten en tredjedel, 18 av 50 organisasjonsarkiv, stammer fra Herøy. Det er 11 fra Træna og 7 fra både Alstahaug og Nesna. Det er 16 organisasjoner knyttet til primærnæringene, fordelt på de fleste kommuner.

Humanitære og sosiale organisasjoner er det 13 av, fordelt på de fleste kommuner. Herav er det blant annet 5 avholdslag/losjer og 4 helselag/lokallag av LHL. Det er 12 Idretts-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner i 4 kommuner. Dette er 6 Ungdomslag, 3 Pensjonistforeninger og diverse annet.

Indre Helgeland

De to store kommunene, Rana og Vefsn, har generert de fleste registrerte arkiv, henholdsvis 190 og 192 av totalt 390. Disse oppbevares i all hovedsak ved Rana og Vefsn museum. Det er få arkiv fra Hattfjelldal og Hemnes ved de deltakende institusjonene. Eksempler på store arkiv fra Rana er L.A. Meyer og Dunderlandskompaniet.

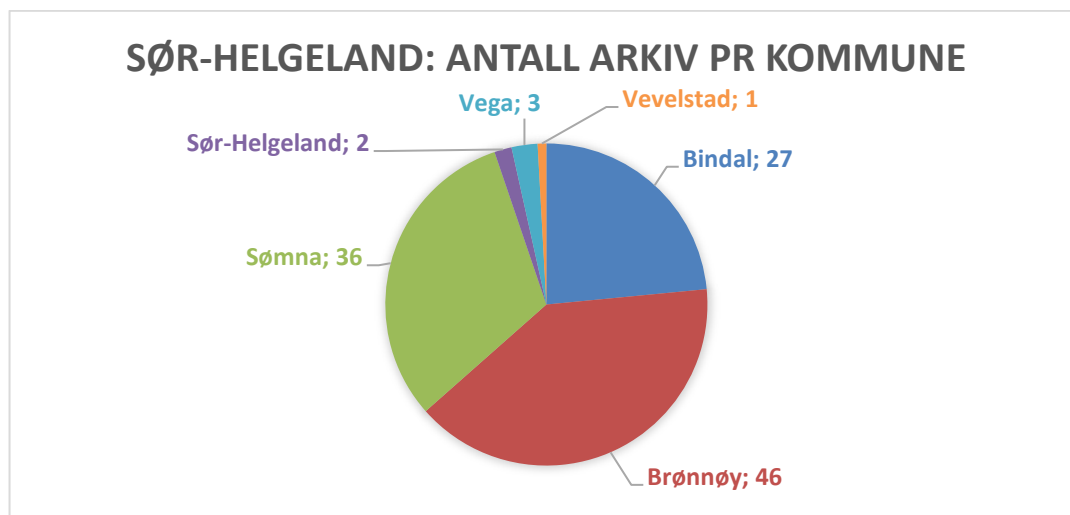

Bedriftsarkivene stammer fra Rana og Vefsn, bortsett fra 1 industriarkiv fra Hemnes (Korgen Meieri). Arkivene fra Rana og Vefsn er i stor grad knyttet til Primærnærings, Varehandel, Bergverk og Industri.

I regionen finnes 146 organisasjonsarkiv fordelt på kategoriene Idretts-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner, Humanitære og sosiale organisasjoner, Politiske partier og Vitenskap og kultur med mer.

Sør-Helgeland

Det er registrert 115 arkiv fra regionen. Brønnøy har 46 arkiv, Sømna 36 arkiv og Bindal 27. Fra Vega og Vevelstad er det registrert et fåtall arkiv.

Det er relativt få næringsarkiv fra regionen. Flest er det fra varehandel i hovedsak kolonialforretninger. Det er også 5 arkiv innenfor kategorien Finansiering og forsikringsvirksomhet, alle bankvirksomhet. Det eneste næringsarkivet fra Bindal er Bindal Sparebank som er oppbevart ved Statsarkivet i Trondheim. De 3 registrerte industriarkivene er alle meierier fra Sømna og Brønnøy.

Det er totalt 62 organisasjonsarkiv, fordelt på kategoriene Idretts-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner, Primærnæring og Humanitære og sosiale organisasjoner.

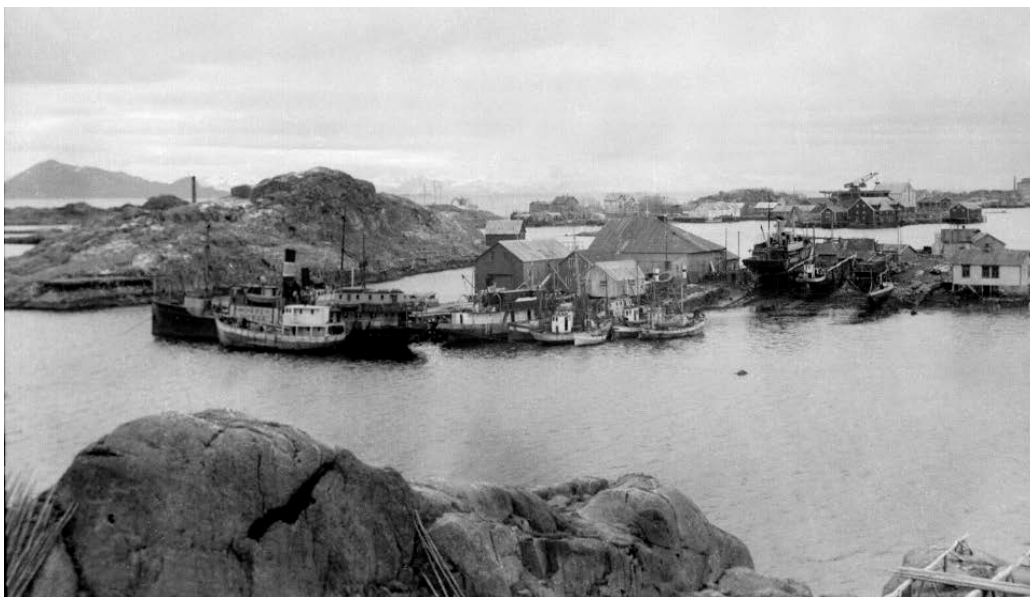
Fra Bindal er det registrert 4 arkiv knyttet til sang og musikk.

KAPITTEL 2: Samfunnsanalyse

En helhetlig bevaringsplan for privatarkiv i Nordland trenger en samfunnsanalyse med vekt på privat næringsliv og sivil sektor. Formålet med samfunnsanalysen er todelt. For det første kan den avdekke geografisk og bransjemessig ubalanse mellom bevart eller potensielt arkivmateriale, og videre kan den an vise retning og kraft i det framtidige arbeidet med å bevare viktige privatarkiv. Samfunnsanalysen dekker tiden fra ca. 1850 til 2016. Nordland er et stort fylke og vi har funnet det hensiktsmessig å bruke analyseområdene fra kapittel 1.

Utviklingen i Nordland har vært uensartet, og potensialet for generering av privatarkiv viser betydelige forskjeller områdene imellom. Bakgrunnen for utviklingen kan også ligge i generelle utviklingstrekk, og vi har derfor også tatt med trekk fra utviklingen av offentlig virksomhet som har hatt ringvirkninger for privat sektor og det sivile samfunn.

For mer utfyllende regionale samfunnsanalyser se nederst i dokumentet.

Svolvær mekaniske verksted, Hjellskjæret, Svolvevær 1946-50. Fotograf Kristian Kanstad, Lofotmuseets bildesamling

Generelle trekk i Nordlands historie

Midt på 1800-tallet sto Nordland foran et gryende tidsskifte. Det økonomiske liv som hadde preget landsdelen i århundrer, med en fiskarbondetbefolkning som handlet med Bergen, hadde fra slutten av 1700-tallet vært i endring. Nordlandske gjestgivere skjøt seg inn som mellomledd mellom bergenskjøpmenn og fiskebønder som følge av bl.a. liberalisering av handelslovene. Disse handelsmennene skapte lokalt handlingsrom, og i Lofoten ble de nevnt som «væreiere» og fikk over tid kontroll over lofotfisket. Sammen med politisk liberalisering, folkelig opplysning og teknologiske framskritt bidro endringene i det økonomiske liv til at «det gamle samfunn» kom under press.

Dampskipsfart langs kysten og etter hvert med lokale ruter utkonkurrerte jektene, et gryende bankvesen skapte friere kreditt og bøndene ble i stadig større grad selveiere. Vi ser spirer til industri etter 1850 innen trelast, guano og skipsbygging – og etter hvert hermetikk- og sildoljeindustri, og vi ser tilløp til gruvedrift ulike steder som kulminerte med etablering av Bossmo Gruber og Sulitjelma Gruber. Tilløp til urbanisering skapte også marked for jordbruksvarer, og meierier dukket opp mange steder i fylket – og stimulerte overgangen fra åkerbruk til husdyrhold. Fiskeriene var fortsatt svært viktig, og en overgang fra tørrfisk- til klippfiskproduksjon bidro til å svekke væreiersystemet.

Fylkets kjøpstad fra 1816, Bodø, vokste som følge av økt økonomisk aktivitet og avmonopolisering. I 1875 fikk også Mosjøen bystatus. I 1902 kom Narvik etter som følge av etableringen av utskipningssted for svensk jernmalm. Fortsatt økonomisk liberalisering, urbanisering og modernisering mot slutten av 1800-tallet svekket både handelsstedene og væreiersystemet i Lofoten.

Den samiske befolkningen i Nordland er i perioden preget av integrasjon i det norske samfunnet. Den gamle sjøsamiske befolkningen inngikk i den lokale fiskerbondetbefolkningen, men var fortsatt noe preget av samisk språk og levevis, til tross for et økende fornorskingspress fra midten av 1850-tallet. Mange nomadiske reindriftssamer som drev sesongflytting mellom Norge og Sverige, gav opp denne levemåten og etablerte seg som fastboende i utmarksområder på den norske siden.

Befolkningsveksten var sterk, både som følge av bedre helseforhold og tilflytting til fylket, særlig de nordlige delene. Etter hvert førte det til press, og vi ser også økende emigrasjon til Amerika fra 1860-årene. Bedre skolegang, tilgang til informasjon gjennom bibliotek og aviser, og politisk bevissthet skapte grunnlag for organisasjoner og foreninger. Blant annet avholdsforeninger, kvinneforeninger og idrettslag vokste fram i hele landet. Spesielt kvinneorganisasjoner, som Norske Kvinners Sanitetsforening, påtok seg en rekke oppgaver som senere ble overtatt av storsamfunnet. Dannelsen av politiske partier fikk ringvirkninger, og ved århundreskiftet vokste også fagforeninger fram i fylket.

Industrialisering, urbanisering og modernisering har en foreløpig topp i perioden 1890–1920. I tillegg til industriell utnyttning av nordlandske råvarer (malm, fisk, skog) vokste det også fram en forbruksvareindustri som utfordret det gamle selvforsyningshusholdet med produkter som garn, klær, møbler og andre trevarer. Kommunikasjonene utvikles; bilen blir introdusert på nordlandske veier, og planer om en jernbane til Nordland kommer opp – i tillegg til den forbindelsen som allerede var etablert fra Narvik til Sverige. Elektrisiteten ble introdusert, og fylkets mange fossefall var interessante for utbygging. Småbyer og industristeder vokste fram, og en stadig større del av Nordlands befolkning bodde her.

Omslaget og krisene etter 1. verdenskrig hemmet denne utviklingen i en tveårsperiode, og vi kan se en viss tilbakevending til primitiv teknologi som motorløse fiskefarkoster og husholdsøkonomi. Den tyske okkupasjonen 1940–45 medførte ødeleggelse, frykt og stagnasjon på mange områder, men skapte også grunnlaget for en lang periode med økonomisk framgang og positiv samfunnsutvikling. Et statsledet industrialisering og stimulering til modernisering gjorde Nordland mer likt gjennomsnitt-Norge, men tilgangen på nye arbeidsplasser i nye næringer i fylket var ikke tilstrekkelig til å absorbere alle dem som forlot et stadig mer rasjonalisert landbruk og fiskeri, og strømmen av mennesker fra Nordland til Sør-Norge var stri, tiår etter tiår. Kommunikasjonsutviklingen har fortsatt med sterk innsats på landbasert samferdsel og flyforbindelser.

Stimuleringen av kommunal sektor fra 1970-tallet skapte tjenester innen utdanning, omsorg og kultur som sysselsetter mange mennesker, og som også har gitt utdanningstilbud, omsorg og kulturtilbud til fylkets befolkning ut fra nasjonale standarder.

Sterk regulering av ressurstilgangen i havet og produksjonen i landbruket har gjort primærnæringene til mer lukkede næringer, og der sysselsettingen har blitt kraftig redusert. Et nytt element innen primærnæringene er havbruk og oppdrett, som bidrar mye til både sysselsetting og nasjonalprodukt. Bergverkene i Nordland er kraftig redusert, mens industriproduksjonen har holdt et høyere nivå. Nordlandsbedrifter har i noen grad greid å skaffe innpass i oljesektoren, som også har vært et konfliktområde med tanke på å åpne felt utenfor Nordland der det er sterke fiskeriinteresser. Som ellers i landet er det tjenesteytende næringer som dominerer sysselsettingen.

Siden 1970-tallet har interesse for og oppmerksomhet for lokal kultur i vid betydning spilt en rolle også for næring. Starten på dette var skjedd gjennom den nordnorske visebølge og den kulturelle oppvåkning som blant annet var et resultat av urbanisering og fraflytting fra landsdelen. Kunstnere og artister, kanskje særlig innen musikk, har profilert fylket og bidrar til kulturbaserte næringer. Det samme kan sies om nordlandsnaturen i kombinasjon med kulturlandskapet, som er effektivt markedsført som reiselivsprodukt, og områder i Nordland – særlig Lofoten – blir ofte rangert høyt i kåringer over attraktive reisemål.

Fylling av drivstoff på SAS-fly. Foto: Johnson og Sotberg. Arkiv etter Erling Sandnes. Arkiv i Nordland.

Lofoten

Lofoten består av øykommunene Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy og Røst. Fiskeri har til alle tider spilt en sentral rolle i Lofoten, og lofotfisket har vært det viktigste sesongfiskeriet med deltakere fra store deler av landet. Allerede fra 1000-tallet ble tørrfisk en viktig handelsvare.

Vågar var et tidlig bysentrum for handel og administrasjon i Nord-Norge og vokste frem under vikingtiden. Etter hvert vokste Kabelvåg frem som et nytt handelssted med offentlige instanser, men da havnen ble for liten, ble senteret flyttet til Svolvær. Svolvær overtok funksjonene og vokste frem som by og et betydningsfullt fiskevær i Lofoten.

Fiskeriet har gitt grunnlag for en rekke bedrifter i Lofoten, både som leverandør av innsatsvarer og ved foredling av fisk. Den første industrien i Nordland hadde fisk som råstoff, og Lofoten var tidligst ute med både guanofabrikk og sildoljefabrikk. Fra midten av 1890-tallet ble hermetikkindustrien svært utbredt med fabrikker flere steder i regionen.

Fiskeri er fortsatt viktig i Lofoten med en kombinasjon av tradisjonelt fiskeri, oppdrett og fiskeforedlingsbedrifter, mens Skrova fortsatt har en spesiell rolle med kvalfangst.

Vestvågøy er en av de største og mest produktive jordbrukskommunene i fylket med tradisjon for industriell foredling av råstoff fra landbruket.

Fra 1980-tallet ble det satset tungt på turisme, og Lofoten har blitt et stadig mer populært reisemål. Lofotkommunene markedsfører seg også som kulturkommuner. Mange kunstnere har latt seg inspirere av den vakre naturen i Lofoten, og det har dermed utviklet seg et rikt kunstnermiljø.

Det fins to byer i Lofoten: Svolvær og Leknes. Svolvær er det største handelssenteret i Lofoten og har et allsidig næringsliv, i tillegg til fiskemottak. Leknes er i motsetning til Svolvær og andre tettsteder i Lofoten ikke kommet til som et resultat av fiske, men som et administrasjons- og handelssenter for Vest-Lofoten, noe som har påvirket den arkitektoniske utformingen og plasseringen av byen.

Arkivet etter Berg & Sønner, før ordning og katalogisering. Dette arkivet er ett av 23 handelsstedsarkiv som er innlemmet i Norges dokumentarv. Museum Nord.

Vesterålen

Vesterålen omfatter øykommunene Andøy, Bø, Hadsel, Sortland og Øksnes. Øyene er forbundet med bruer som binder dem til fastlandet. Havet har hatt en sentral posisjon i Vesterålens næringsliv. Historiker Jan Vea (1984) har beskrevet Vesterålen som fiskeripioner i nordnorsk sammenheng. I perioden 1891–1919 var hele 27 av 34 havfiskselskap lokalisert i Vesterålen. I 1881 ble Vesteraalens Dampskibsselskap etablert på Stokmarknes. Selskapet var pioner med hurtigruten og etter en rekke fusjoner dannet selskapet Hurtigruten ASA.

På 1890-tallet ble kjøpmanssønnen Christian Fredriksen pådriver for industrialisering av det gamle handels- og gjestgiverstedet Melbu. Industrialiseringen på stedet førte med seg en befolkningsvekst som i perioden 1890–1920 tidoblet innbyggertallet (Hovland 2009). Etter andre verdenskrig forskjøv befolkningen i Øksnes seg kraftig etter at AL Øksnes–Langenes Fiskeindustri på Myre fikk hjelp fra staten til en betydelig utbygging. Myre ble etter hvert kommunesenter i Øksnes (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 243).

Midten av 1960-tallet var en topp for pelsdyrnæringen i Norge. I Nordland var Vesterålen med kommunene Øksnes, Bø og Sortland de ledende (ibid., s. 310). Også innenfor fiskerinæringen opplevde Vesterålen vekst – særlig innen fryse- og filetindustrien.

Andøyas gunstige beliggenhet sørget for at flystasjonen som skal sørge for overvåking av havområdene i Nord og hevde norsk suverenitet i nordområdene, ble lagt til stedet. Flyplassen har også sivil luftfart. Gunstig beliggenhet førte også til at Andøya rakettskytefelt ble etablert på stedet i 1961 (European space agency 2016).

I dag fins det to byer i Vesterålen: Sortland og Stokmarknes. Kommunene i Vesterålen har en sterk tilknytning spesielt til fiskeri, men også jordbruk er en viktig næring. Vesterålskommunene jobber for økt turisme, noe som har kommet i stand på Andøya med hvalsafari.

Sortland musikkforening 1908. Sortland Museums fotosamling.

Ofoten

Ofoten består i denne sammenheng av kommunene Ballangen, Evenes, Lødingen, Narvik og Tjeldsund.

På 1700- og 1800-tallet vokste det fram markesamiske bygder i Evenes, Narvik og Ballangen. Evenes har det samiske senteret Várdobáiki som har som formål å videreføre og forvalte det samiske i nordre Nordland og Sør-Troms.

Evenes og Lødingen fikk sin betydning redusert ved byggingen av Ofotbanen som ble ferdigstilt i 1902. På Ofotbanen ble malm fraktet fra Kiruna i Sverige til den isfrie havnen i Narvik for å bli skipet derfra. Etter ferdigstillingen av banen fikk Narvik kjøpstadsrettigheter. I 1920 var Narvik Nordlands største by med over 6000 innbyggere (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 26).

Bergverksdrift har hatt en stor betydning for området med det første bergverksprivilegiet utstedt i 1636. Den største gruvedriften var i Bjørkåsen gruver i Ballangen (1914–1964), men også i Bogen har det vært større gruvedrift. I 2016 er det fortsatt gruvedrift i kommunen.

Narvik er i dag Ofotens eneste by og 46 % av Ofotens befolkning bor der. Det er et handelssentrum og en utdanningsby som legger stor vekt på utdanning av teknologistudenter. I 2016 transporteres storparten av dagligvarene til Nordre Nordland, Troms og Finnmark med tog fra Oslo via Sverige, mens fisk er en viktig returlast.

Narviks historie med en stor arbeiderklasse førte til en tidlig og sterk faglig og politisk organisering. I 2011 hadde Narvik hatt arbeiderpartiordførere i til sammen 100 år.

I de andre kommunene i Ofoten spiller jordbruk en større rolle innenfor næringslivet. Kjøtt- og melkeproduksjon dominerer i området. Lødingen har vært et viktig trafikkknutepunkt, men i dag er kun ferjeforbindelsen igjen, mens fiskeriene har blitt stadig viktigere. Evenes er også viktig for kommunikasjonen i området med stamlufthavn for Nordre Nordland og Sør-Troms.

Tjeldsund har to store hjørnesteinsbedrifter i kommunen: Norges brannskole, og Ramsund orlogsstasjon (1912). Foruten disse er det noe jordbruk med husdyr, litt hvalfangst og kystfiske. En stor del av befolkningen pendler til arbeid i omliggende kommuner (Tjeldsund, 2016).

Gruveanlegget i Bogen i 1915. Narvik kommunes fotosamling.

Nord-Salten

Hamarøy, Tysfjord og Steigen utgjør området Nord-Salten. Disse kommunene samarbeider på flere områder og blir ofte omtalt som HTS-kommunene. Nord-Salten kjennetegnes av at det er store kommuner med en lav befolkningstetthet. Området har siden rundt 1950 vært preget av befolkningsnedgang. Innbyggerne har i stor grad livnært seg på fiske og jordbruk, med innslag av industri og bergverk.

På Hamarøy var tidligere fiske og jordbruk hovednæring, men med årene har offentlig og privat tjenesteyting overtatt. Havbruk og skjellproduksjon har fått innpass der fiske har mistet sin betydning. Det har også vært drift av mineralforekomster i Hamarøy, blant annet på Håkonhals.

Steigen er fortsatt en primærnæringskommune selv om fiske har fått en redusert betydning og fiskeoppdrett har blitt den dominerende næringen. Husdyrhold med melk- og kjøttproduksjon spiller en viktig rolle i Steigen i dag. Det har også vært en del satsing på skogbruk i kommunen.

Tysfjord har vært industrikommunen av de tre. På begynnelsen av 1900-tallet begynte flere aktører å få øynene opp for mineralforekomstene i området. Tysfjord har hatt betydelig mineraluttak med kvartsbrudd og prosessverk på Drag og sementproduksjon i Kjøpsvik som de viktigste. Fiske, fiskeoppdrett og jordbruk med sauehold er også viktige næringer i kommunen.

Tysfjord har en lulesamiske befolkning, og kommunen er med i samisk språkforvaltningsområde. Det lulesamiske senteret Árran ligger på Drag i Tysfjord kommune.

Troilltampfestivalen ble startet opp i Ulvsvåg i Hamarøy i 1973. Festivalen hadde et variert publikum. Fotograf Gullik Hasselberg. Gjenklangprosjektet. Arkiv i Nordland.

Sør-Salten

Området Sør-Salten består i denne sammenhengen av kommunene Bodø, Beiarn, Fauske, Gildeskål, Saltdal, Meløy og Sørfold. Sør-Salten er et næringsmessig variert område, men har tradisjonelt vært preget av en kombinasjon av jordbruk og fiske. På 1850-tallet passerte klippfiskeeksporten tørrfiskeeksporten. På grunn av Saltens gunstige tørkeforhold ble regionen på 1880-tallet ledende i klippfiskproduksjonen.

I 1816 ble Bodø Nordlands første by. Med sildeinnsiget 50 år senere fikk byen en økende befolkning og betydning. Det utviklet seg en allsidig industri i kommunen, særlig innen fiskerisektoren. Bodø er i dag Nordlands administrasjons- og kommunikasjons-senter. Dette har sammen med byens rolle som handelssenter ført til sterk befolkningsvekst fra midten av 1900-tallet. Regionens andre by, Fauske, fikk bystatus i 1998 og har et variert næringsliv med industri, handel og jordbruk.

Den store industrialiseringen i regionen startet i Skjerstad (fra 1905 Fauske kommune) med Sulitelma Aktiebolags Gruber i 1891. Også i Meløy utviklet det seg storindustri fra 1912 da Fykanfossen ved Glomfjord ble utbygd. Både sink, aluminium, ammoniakk og fullgjødelse har blitt utvunnet der. I nyere tid har det vært en rekke større industribedrifter i Glomfjord. Industrialiseringen førte til en sterk befolkningsvekst og modernisering. Dannelsen av fagforeninger i Sulitjelma i 1907 blir i ettertid betegnet som arbeiderbevegelsens gjennombrudd i Nord-Norge.

Beiarn og Saltdal hadde fra gammelt av en anseelig trebåtproduksjon som i Saltdal ble modernisert utover 1900-tallet. Saltdal har i stadig større grad blitt en industrikommune med en rekke større bedrifter som Nexans og Saltdalshytta.

Både Sørfold og Gildeskål har historisk sett vært fiske- og jordbrukskommuner, og moderne havbruk er etablert i begge kommuner. På midten av 1960-tallet startet utbyggingen av Elkem Salten i Sørfold. Det har også blitt etablert en rekke andre bedrifter i kommunen. Mens industri og bergverk dominerer næringene i Sørfold, holder primærnæringene seg fremdeles i Gildeskål med særlig vekt på fiskeri og havbruk.

Tunnelbygging på Burøya. Fotograf Helgesen. Samling etter Erling Sandnes. Arkiv i Nordland.

Nord-Helgeland

Området Nord-Helgeland består av kommunene Alstahaug, Leirfjord, Herøy, Dønna, Træna, Lurøy, Rødøy og Nesna. Nord-Helgelands nærhet til havet har stimulert til fiskeri, både tradisjonelt fiske, fiskeoppdrett, fiskeforedling – og andre sjøorienterte næringer som skipsverksteder, sjøtransport og i senere tid oljenæring. Det ble fra slutten av 1800-tallet etablert bedrifter som produserte eller reparerte utstyr til fiske. Det ble også grunnlagt sildoljefabrikker med Nimrod på Vikholmen (1919–1986) som den viktigste. På Lurøy ble det i 1972 etablert lakseoppdrett for å hindre fraflytting fra kommunen. Dette var en av de første oppdrettsanleggene i landsdelen. Selskapet Nova Sea beskjeftiger i dag et par hundre mennesker rundt om på Helgeland.

Offshoreindustrien i Sandnessjøen begynte på 1970-tallet med A/S Nordland Offshore. Til tross for at selskapet opplevde gjentatte konkurser, har andre aktører tatt over og flere selskaper spesialisere seg i dag på tjenester til oljeindustrien.

Sandnessjøen er et naturlig kommunikasjonsenter for omlandet. Det Helgelandske Dampskibsselskap, etablert i 1867, sørget for vare- og persontransport fra de nærliggende steder. Selskapet inngår i dag i Boreal Transport og er utvidet til også å drive med landtrafikk, ferjefart og hurtigbåter. Sandnessjøen har utviklet seg til et samferdselsknutepunkt og dermed også blitt handelssenter og eneste by i regionen.

Det er et stort innslag av jordbruk på brede strandflater på Nord-Helgeland. Det er en betydelig produksjon av kjøtt og melk i området, og Tine har fortsatt meieri i Sandnessjøen. Nord-Helgeland er også i dag preget av nærhet til naturen. Kommunenes næringsliv er i stor grad tilknyttet primærnæringene.

Reklame for Joh. A. Trondsen i Sandnessjøen. Avisannonse fra 1938. Arkiv i Nordlands reklamesamling.

Indre Helgeland

Området består av kommunene Rana, Vefsn, Hemnes, Hattfjelldal og Grane. Store skogforekomster har vært grunnlaget for en utbredt skogsindustri på Indre Helgeland. Moderne dampsgbruk i Vefsn gav grunnlaget for Helgelands første by – Mosjøen som ble stiftet i 1875. Båtproduksjon har vært viktig i flere kommuner, det samme har produksjon av byggeplater i nyere tid.

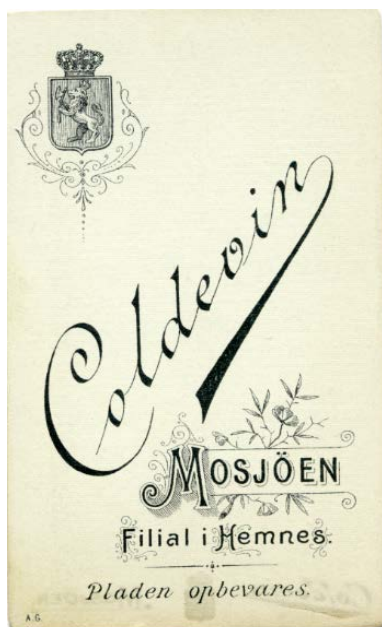
Gruvedrift har også spilt en større rolle i regionens historie der både Grane, Rana og Hemnes kommune har hatt gruvevirksomhet.

I etterkrigstiden ble flere store industribedrifter lagt til byene i Indre Helgeland. I Mo i Rana ble Norsk Koksverk og Norsk Jernverk etablert på bakgrunn i nærhet til råvarene i de omkringliggende kommunene. Mosjøen Aluminium ble etablert i 1958. Selskapet har spilt en betydelig rolle i byens videre vekst.

Endringer på 1980-tallet førte til nedleggelse, privatisering og oppsplitting av flere av hjørnesteinsbedriftene på Mo. Omstillingen førte til at en rekke statlige virksomheter ble lagt helt eller delvis til Rana, noe som motvirket arbeidsledigheten på stedet.

Helgeland er et gammelt sørsamisk bosetningsområde. Sørsamene driver tradisjonelt sett med reindrift og har flere beiteområder i Nordland. Elsa Laula Renberg etablerte i 1908 «Brurskanken Lapforening». To år senere ble også kvinneforeningen opprettet. Sijti Jarng er et sørsamisk kultursenter i Hattfjelldal som jobber med formidling av sørsamisk kultur og historie.

I dag har landkommunene et næringsliv i stor grad basert på jordbruk med fedrift, skogbruk, og industri basert på disse.

Reklame og portrett fra fotograf Coldevin i Mosjøen i 1898. Fotograf Coldevin. Samling fra Bendte Winge Kvarsnes. Arkiv i Nordland.

Sør-Helgeland

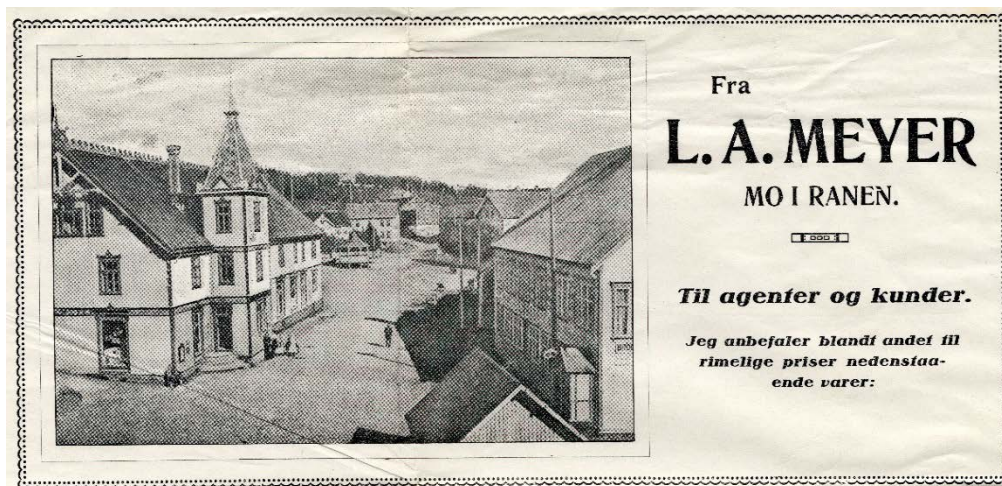
Sør-Helgeland består av kommunene Sømna, Bindal, Brønnøy og Vevelstad og øykommunen Vega. Befolkningen på Sør-Helgeland har i stor grad livnært seg på de naturgitte forutsetningene som jordbruk, skogbruk og fiske. På Vega er det også blitt sanket egg og dun fra ærfugl.

I Bindal har befolkningen tradisjonelt vært avhengig av skogens ressurser. Allerede i 1875 ble det startet dampsagbruk. Kommunen har sterke båtbyggertradisjoner og «Bindalfæringen» har blitt produsert i stor skala. I 2013 ble skogbruksnæringens betydning redusert da Bindalsbruket gikk konkurs.

Kvaløy i Sømna kommune var et viktig handelssted i perioden før første verdenskrig. Det var et fast stoppested for mange båter på tur til Lofotfiske. Brønnøysund overtok Kvaløys hegemoni og fikk status som ladested i 1923. Brønnøysund er i 2016 Sør-Helgelands eneste by. Brønnøy kommune har i tillegg til primærnæringer også en del handel og industri. Brønnøysundregistrene er lokalisert der og inneholder 18 statlige elektroniske register (Kanstad og Kindseth 1982).

Sømna kommune som er av de beste jordbrukskommunene i Nordland, har landsdelens største meieri. Også der har tertiærnæringen har fått en stadig større betydning.

Det er opprettet en rekke fiskeoppdrett på Sør-Helgeland de siste årene. Innenfor tradisjonelt fiske ble det en oppsving da Brønnøy Fiskemottak ble etablert i 2003. Det fins også noe gruvevirksomhet i Sør-Helgeland med blant annet Brønnøy Kalk lokalisert i Velfjord. På Sør-Helgeland er det fokus på turistnæringen og det jobbes aktivt for å tilrettelegge for turisme.

Fra
L.A. MEYER
MO I RANEN.

Til agenter og kunder.

Jeg anbefaler blandt andet til rimelige priser nedenstaaende varer:

Utsnitt av reklame fra L.A. Meyer på Mo i Rana i 1919. Arkiv i Nordlands reklamesamling.

KAPITTEL 3: Bevaringsplan

Ved å sammenligne bestandsanalysen med samfunnsanalysen blir tendenser for bevart og ubevart arkivmaterieell mer tydelig. På denne måten blir underrepresenterte kategorier og perioder synlige og kan vise retning for en målrettet innsamlingsstrategi.

Med utgangspunkt i bestandsanalyse og samfunnsanalyse er det brukt fargekoder for å beskrive dekningsgrad fra ulike samfunnsområder. Hva som mangler, hva det fins lite av og som er godt dekket vil tre tydelig fram. Fargekodene er indikatorer og gir en rask oversikt over bestanden. Det bør presiseres at selv om en kategori er merket med god dekning (grønn), betyr ikke det at målet er nådd: det bør fortsatt arbeides for å samle inn slikt arkivmateriale, men det vil ikke prioriteres i arbeidet med bevaringsplanen. Fargekodene er som følgende:

	Uaktuelt/ ikke grunnlag for vurdering
	Ikke representert i samlingen
	Lite representert
	God dekning

Vi har nummerert periodene som følger:

1) Fram til 1900	3) 1950–1974	5) ukjent/ ikke oppgitt tidsperiode.
2) 1900–1949	4) 1975–2015	

Nummer fem blir ikke fargelagt da det ikke er grunnlag for å si hvilken periode det gjelder. Ved senere justering av bevaringsplanen er det et mål å få gjennomgått flere av arkivene som ikke er tilstrekkelig registrert. Etter en slik gjennomgang kan skjemaene se annerledes ut.

Omfanget av arkivene er tidvis ikke oppgitt eller estimert. Størrelsen er derfor ikke inkludert i skjemaet, men er tidvis kommentert. I vedlegget kan man se omfanget på arkivene der disse er registrert.

De prioriterte områdene i bevaringsplanen er farget røde i det nederste skjemaet for hver region. Prioriteringene gjelder for denne perioden og vil formodentlig endres ved innsamling og revidering av planen på et senere tidspunkt.

Nordland

Næringslivet i fylket er variert. Det vil derfor være forskjeller i potensielt arkivmateriale og bevart arkivmateriale i de ulike regionene. Tabellen nedenfor er en oversikt over alt registrert arkiv fra de ulike næringskategoriene i fylket.

Til tross for primærnæringsenes posisjon som en viktig del av det nordlandske samfunn er jordbruk og fiske dårlig representert i samlingen. Selv om at det først var etter 2. verdenskrig at det ble en større endring fra selvforsyning til profesjonelt jordbruk og fiske er det ingen slike arkiv registrert i perioden etter 1950, mens det finnes flere fra perioden før.

Næringskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk	7	8			12	27
Skogbruk	1		1			2
Fiske	1	1	1	2	18	23
Oppdrett/akvakultur			1		2	3
Bergverk	3	6	1	2	16	28
Matvareindustri	10	13	6	3	27	59
Annen industri	4	13	5	2	21	45
Elektrisitetsverk		14	7		18	39
Vannverk		2	4	2	5	13
Bygge- og anleggsvirksomhet		3	1	2	4	10
Annen varehandel	7	16	2	1	13	39
Butikkhandel med bredt vareutvalg	25	34		4	35	98
Annen transport	1	4	5		7	17
Sjøfart	5	10	2		20	37
Overnattings- og serveringsvirksomhet				2	6	8
Utgivelse av aviser og blader	2	9	1	2	7	21
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet	3	4		4	8	19
Bank og forsikring	4	14	2		14	34
Diverse tjenesteyting	1	9	10	16	25	61
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid			1	1	1	3
Totalsum	74	160	50	43	259	586

Det er noen kategorier som skiller seg ut i tabellen. Det gjelder blant annet «Butikkhandel med bredt vareutvalg». Denne kategorien består blant annet av handelsarkiv fra slutten av 1800- og tidlig 1900-tall. Handelsstedsarkivene dokumenterer den tidligste handelen i fylket. Disse har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet og det er lagt ned mye arbeid for å sikre bevaring av disse. Det finnes nesten 100 arkiv fra denne kategorien. Flere av disse har et betydelig omfang.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket	2	23	6	4	7	42
Organisasjoner i fiske og fangst		44	8	6	13	71
Industri og håndverk		2	1	2	2	7
Handel	1	3	1		6	11
Bank og forsikring				1	1	2
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner	2	49	20	7	51	129
Produktivitet og teknikk		2	1	1	1	5
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid	5	6	3	11	27	52
Avholdsorganisasjoner	8	22	2	4	12	48
Helseorganisasjoner	1	28	9	19	43	100
Hjem og familie		4	1	1	5	11
Brorskap		2	1		1	4
Velforeninger	1	4	5	4	10	24
Idrett	1	16	5	4	17	43
Skytterlag	4	8			5	17
Hobby/fritid		1		2		3
Jakt, fiske, friluftsliv	1	3	2	2	4	12
Kunst og håndverk		1	2		1	4
Pensjonistforeninger		2	10	16	7	35
Musikk, dans, drama	4	14	5	9	20	52
Kvinneforeninger	3	7	4	2	6	22
Ungdomslag	3	33	3	8	17	64
Barnelag		2	2		3	7
Menighet	2	3	1		2	8
Misjon	4	4	1	1	4	14
Ungdomsarbeid		5			1	6
Politiske partier		30	7	7	9	53
Organisasjoner knyttet til politiske partier	1	31	19	8	6	65
Kampanjer og bevegelser		2	3	8	6	19
Totalsum	43	349	122	128	284	926

Det er bevart nesten dobbelt så mange organisasjonsarkiv som næringsarkiv i Nordland fylke. De førstnevnte er som oftest av mindre omfang enn næringsarkivene, med unntak av fylkesdekkende organisasjoner som Nordland fylkes fiskarlag og Nordland bondelag. Det er perioden 1900–1949

som dominerer med flest bevarte arkiv. Dette er en periode der organisasjonsvirksomheten for fullt ble en del av hverdagslivet.

I enkelte kategorier kommer samfunnsendringer tydelig fram, blant annet i arkivene etter arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner. Det var en svak oppstart før 1900. Det var hovedsakelig i tiårene etter 1900 at slike organisasjoner ble vanlige. Det utviklet seg mange små arbeidstakerorganisasjoner i fylket. Etterhvert som tiden gikk, ble stadig flere yrkesaktive organisert gjennom store nasjonale fagforbund, og antallet ulike lokale organisasjoner gikk ned. Lokale fagforeninger fortsatte, men disse var gjerne færre og større enn tidligere. Utviklingen vises tydelig i skjemaet. På den andre siden er det ikke bevart arkiv etter arbeidsgiverorganisasjoner fra fylket. Arbeidstakerorganisasjonene forhandlet lenge direkte med bedriftene, mens bedriftene senere slo seg sammen i nasjonale organisasjoner for å få tilstrekkelig makt.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Nordland fylke

Nordland fylke har store regionale forskjeller, men ved å sammenligne bestandsanalyse og samfunnsanalyse kommer en tendens tydelig fram: bevart arkivmateriale fra primærnæringene er ikke representativt for betydningen næringene har hatt for befolkningen i Nordland.

Primærnæringene har tradisjonelt sett etterlatt seg lite arkivmateriale, noe som gjør behovet for en målrettet innsamlingsaksjon viktig for å dokumentere hverdag og næring. Primærnæringenes lave arkivbestand gjelder helt fram til dags dato. Stillingen som primærnæringene har hatt for fylket, reflekteres verken i jordbruk, skogbruk, fiske, oppdrett/akvakultur eller de samiske næringene som reindrift og fiske (sjøsamisk næring).

Minoriteter er også lite representert i våre samlinger. Det gjelder særlig den samiske befolkningen og en økende gruppe med innvandrere i nyere tid. Det er opprettet en rekke organisasjoner som ivaretar forskjellige befolkningsgruppers interesser. Arkivene etter dem vil være viktig å bevare for å dokumentere deres liv og virke, og deres relasjoner til myndigheter og samfunnet ellers.

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Næringsarkiv fra primærnæringene	9	9	3	2	32	55
Organisasjonsarkiv fra primærnæringene	2	67	14	10	20	113
Arkiv tilknyttet minoritetsbefolkningen		1			16	17

Lofoten

Også i Lofoten er det mangel på arkiver tilknyttet primærnæringene. Til tross for fiskerienes sterke stilling i regionen er det kun bevart to arkiver fra næringen. Det finnes derimot andre fiskerirelaterte arkiv innenfor kategorien «Butikkhandel med bredt vareutvalg» som blant annet omfatter væreierarkivene som er godt representert i første og andre periode. Innenfor organisasjoner tilknyttet fiske og fangst er det et større antall arkiv, spesielt i periodene 1900–1949. Selv om organisasjonsarkivene er tallmessig godt representert er omfanget svært lav under 0,3 hyllemeter, noe som tilsier at arkivmateriale er fragmentarisk. De andre primærnæringene er underrepresenterte både innenfor næringsarkiv og organisasjonsarkiv.

I sekundærnæringen er forholdene bedre. Fiskeindustrien i regionen er representert i arkivmateriale de tre første periodene. Omfanget på arkivene er varierende fra én til 42 hyllemeter for det best bevarte.

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk					2	2
Skogbruk						
Fiske			1		1	2
Oppdrett/akvakultur					1	1
Bergverk						
Matvareindustri	2	3	2		3	10
Annen industri		3			2	5
Elektrisitetsverk		5	3		5	13
Vannverk			1		1	2
Bygge- og anleggsvirksomhet					1	1
Annen varehandel		5			5	10
Butikkhandel med bredt vareutvalg	13	8		1	3	25
Annen transport	1	1	2		4	8
Sjøfart	2	1	1		7	11
Overnattings- og serveringsvirksomhet				1	2	3
Utgivelse av aviser og blader	1			1	1	3
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet	1	2		2	3	8
Bank og forsikring		1			2	3
Diverse tjenesteyting			1	7	4	12
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid				1		1
Totalsum	20	29	11	13	47	120

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket						
Organisasjoner i fiske og fangst		9		2	2	13
Industri og håndverk						
Handel			1		1	2
Bank og forsikring				1		1
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner		7	1	3	5	16
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid				1	1	2
Avholdsorganisasjoner		1			1	2
Helseorganisasjoner		5	4	1	6	16
Hjem og familie					1	1
Brorskap						0
Velforeninger						0
Idrett				1	1	2
Skytterlag	1	2			1	4
Hobby/fritid				1		1
Jakt, fiske, friluftsliv						0
Kunst og håndverk						0
Pensjonistforeninger			4	1		5
Musikk, dans, drama		1				1
Kvinneforeninger		2	1			3
Ungdomslag		10		1	2	13
Barnelag		1				1
Menighet	2					2
Misjon	1					1
Ungdomsarbeid		2				2
Politiske partier		2		1		3
Organisasjoner knyttet til politiske partier		1		1		2
Kampanjer og bevegelser				3		3
Totalsum	4	43	11	17	21	96

Det finnes en rekke arkiv innenfor sjøfart, men flesteparten er udaterte. Fargekodene innenfor sjøfart kan derfor endres betraktelig når man har bedre oversikt over de mangelfullt registrerte arkiv.

Turisme spiller en betydelig rolle i dagens Lofoten og har gjort det de siste 25 år. Det finnes flere arkiver bevart fra sektoren, slik som arkiv fra ulike reiselivslag, turistkontor og Lofoten Tourist Enterprises. De fleste av disse er av mindre omfang.

I motsetning til de fleste andre regioner er det færre arkiver fra organisasjonslivet enn fra næringssektoren i Lofoten. Spesielt innenfor organisasjonskategorien er perioden før 1900 dårlig dekket med kun fire arkiv.

Til tross for at Lofoten er kjent som et inspirasjonssted for kunstnere, er kunst og håndverk ikke dekket i organisasjonsarkivene. Også de fleste andre organisasjonskategoriene er små eller ikke-eksisterende, med noen unntak.

Prioriterte temaer for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Lofoten

Bestandsanalysen for Lofoten viser at det er generelt dårlig dekning av arkiv i perioden før 1900 og perioden mellom 1950–1975. Generelt bør det satses på en bedre dekning av disse periodene.

For Lofoten har fiskeri vært hovednæringsvei i regionen. Særlig viktig er lofotfisket med tilhørende fiskehandel og i nyere tid fiskeindustrien. Bestandsanalysen viser at disse temaene er beskjedent dekt. Relevante kategorier for bedre dekning av temaet er faglige organisasjoner i fiske og fangst, fiskernes omsetningsorganisasjoner, industriorganisasjoner, hovedorganisasjoner innen handel, transport, utvikling og opplysningsarbeid i primærnæringene og utvikling i opplysningsarbeid innen industri og handel.

Fra 1980-tallet har regionen satset tungt på turisme og det jobbes kontinuerlig med å videreutvikle regionen som reisemål. Arkivdekningen av denne virksomheten bør det derfor fokuseres på. For en dokumentasjon av dette materialet kan relevante kategorier være; samferdsel, detaljhandel, ferie og fritid, utvikling og opplysningsarbeid innen industri og handel, samt skapende og utøvende kunst.

Samfunnsanalysen viser også til andre regionale viktige områder, de prioriterte temaene bør derfor ikke utelukke tilvekst av annet arkivmateriale.

Disse arkivtypene skal prioriteres i første periode:

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Arkiv fra før 1900 og 1950-1974	24	72	22	30	68	148
Fiskeri			1		1	2
Matvareindustri	2	3	2		3	10
Organisasjoner i fiske og fangst		9		2	2	13
Reisebyrå og Reisearrangørvirksomhet			1	7		8

Vesterålen

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk					1	1
Skogbruk						
Fiske				1	17	18
Oppdrett/akvakultur						
Bergverk					1	1
Matvareindustri				1	6	7
Annen industri		2	1		7	10
Elektrisitetsverk		1			3	4
Vannverk				2	2	4
Bygge- og anleggsvirksomhet				1	1	2
Annen varehandel		1	1		4	6
Butikkhandel med bredt vareutvalg	2	3		2	8	15
Annen transport					1	1
Sjøfart	1	1			6	8
Overnattings- og serveringsvirksomhet					1	1
Utgivelse av aviser og blader					2	2
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet	1			2	1	4
Bank og forsikring					5	5
Diverse tjenesteyting				2	3	5
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid						
Totalsum	4	8	2	11	69	94

De fleste næringsarkivkategoriene for Vesterålen har manglende dekningsgrad. Dessuten fører manglende tidfesting, og omfangsregistrering til at det er vanskelig å vurdere i hvor stor grad de ulike næringene og periodene er dekket. Bare vel 26 % er tidfestet. Dekningsgrad må derfor vurderes på nytt når det er innhentet mer informasjon om arkivene.

Vesterålen har hatt en rekke industriforetak. Det finnes flere bevarte arkiv fra industrien, men syv av ti mangler metadata. Av matvareindustribedriftene mangler seks av syv periodefesting.

Vesterålens sterke rolle innenfor fiske er synlig i antall arkiv, men da 17 av 18 slike arkiv er mangelfullt registrert blir representativiteten usikker.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket				3	1	4
Organisasjoner i fiske og fangst		6	4	3	4	17
Industri og håndverk						
Handel					1	1
Bank og forsikring						
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner	1	6	3	1	4	15
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid				2	1	3
Avholdsorganisasjoner				4	3	7
Helseorganisasjoner		1		11	4	16
Hjem og familie			1	1		2
Brorskap						0
Velforeninger				1	2	3
Idrett				2	4	6
Skytterlag	1				1	2
Hobby/fritid						0
Jakt, fiske, friluftsliv					1	1
Kunst og håndverk						0
Pensjonistforeninger			1	1	1	3
Musikk, dans, drama				3	3	6
Kvinneforeninger				1		1
Ungdomslag			1	3	5	9
Barnelag						0
Menighet						
Misjon	1			1	3	5
Ungdomsarbeid						
Politiske partier		2		1		3
Organisasjoner knyttet til politiske partier		5	2			7
Kampanjer og bevegelser						
Totalsum	3	20	12	38	38	111

Organisasjonsarkivene er i større grad enn næringsarkivene registrert med periode og omfang. Av 111 arkiv mangler 38 periodisering. I tillegg til – eller som resultat av – bedre registrering er en rekke av kategoriene og periodene vurdert som tilfredsstillende. Dette gjelder blant annet

organisasjoner innenfor fiske og fangst og arbeidstakerorganisasjoner. De er tilknyttet de eldste periodene, mens de fleste andre godt dekkede kategorier og perioder er fra nyere tid.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Vesterålen

Bestandsanalysen for Vesterålen viser at det er best dekning av arkiv i perioden etter 1975. Man bør derfor søke å bedre dekningen av arkivbestanden fra før 1975.

I Vesterålen har fiskeri vært regionens hovednæringsvei. For Vesterålen er særlig industrialiseringen av fiskerinæringen viktig. Arkivdekningen er god innenfor faglige organisasjoner i fiske og fangst og arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner. For en bedre dekning av temaet bør det fokuseres på innsamling av arkiv knyttet til fiskernes omsetningsorganisasjoner, industriorganisasjoner, transport, hovedorganisasjoner innen handel, utvikling og opplysningsarbeid i primærnæringene og opplysningsarbeid innen industri og handel.

Forenings- og organisasjonslivet har stått sterkt i alle kommunene i regionen. Bestandsanalysen viser at det innenfor dette temaet er god dekningsgrad for arkivmateriale etter 1975. I periodene før 1974 kreves det mer målrettet innsamlingsarbeid for å kunne anse dekningsgraden som god nok.

Disse arkivtypene skal prioriteres i første periode:

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Arkiv fra før 1975	7	28	14	49	107	205
Matvareindustri				1	6	7
Organisasjonsarkiv fra før 1975	3	20	12	38	38	111

Ofoten

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk	1	1			1	3
Skogbruk						
Fiske						
Oppdrett/akvakultur						
Bergverk		1			4	5
Matvareindustri		3				3
Annen industri						
Elektrisitetsverk		2			1	3
Vannverk						
Bygge- og anleggsvirksomhet						
Annen varehandel	1		1		1	3
Butikkhandel med bredt vareutvalg	1	2			3	6
Annen transport						
Sjøfart		4				4
Overnattings- og serveringsvirksomhet						
Utgivelse av aviser og blader		1				1
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet						
Bank og forsikring		2	1			3
Diverse tjenesteyting		3			3	6
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid						
Totalsum	3	19	2	0	13	37

Ofotregionen består av bykommunen Narvik og landkommunene Ballangen, Evenes, Lødingen og Tjeldsund. Arkivbestanden viser store mangler i forhold til samfunnsanalysen. Næringene jordbruk, fiske og gruvedrift har vært betydningsfulle for regionen, men er beskjedt dokumentert. Innenfor gruvedrift finnes det flere bevarte arkiv, men de aller fleste er i dag uordnet slik at både datering og omfang mangler.

Narvik er den kommunen i regionen med flest arkiv, men hvis vi ser på oversikten over, mangler arkiv fra flere kategorier av byens funksjoner. Det finnes ingen arkiv fra blant annet bygg og anlegg, overnatting- og serveringsvirksomheter og kulturell virksomhet, underholdning og fritid.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket		2	1		1	4
Organisasjoner i fiske og fangst		1	2			3
Industri og håndverk						
Handel						
Bank og forsikring						
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner		6	2		4	12
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid					1	1
Avholdsorganisasjoner		1	1			2
Helseorganisasjoner		3			2	5
Hjem og familie						0
Brorskap		1				1
Velforeninger			1			1
Idrett		3			1	4
Skytterlag						0
Hobby/fritid		1				1
Jakt, fiske, friluftsliv		1				1
Kunst og håndverk						0
Pensjonistforeninger		1	1	1		3
Musikk, dans, drama		1		2	2	5
Kvinneforeninger						0
Ungdomslag		3			1	4
Barnelag			1		1	2
Menighet		1				1
Misjon						0
Ungdomsarbeid					1	1
Politiske partier		3	1	1		5
Organisasjoner knyttet til politiske partier			5			5
Kampanjer og bevegelser						0
Totalsum		28	15	4	14	61

Narvik som et senter for arbeiderbevegelsen er forholdsvis godt representert for perioden 1900–1949. Arbeidstaker- og yrkesorganisasjonskategorien er den mest tallrike.

Også på det politiske plan har arbeiderbevegelsen i regionen bevart materiale med tre arkiv fra lokale arbeiderpartilag og ett fra Ankenes Folkets Hus. Også i den etterfølgende perioden 1950–1974 er det flere organisasjoner tilknyttet Arbeiderpartiet og de faglige forbundene. I denne perioden er også Senterpartiet og Narvik høyrekvinneres arkiv bevart.

Oforregionens bestand etter religiøse organisasjoner viser kun to arkiver. Disse er etter Pinsemenigheten Klippen i Lødingen og Narvik Kristelige ungdomsforening. Blant annet den læstadianske trosretningen, som har hatt innslag i regionen, er ikke representert i arkivbestanden.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Ofoten

Bestandsanalysen for Ofoten viser en beskjeden dekningsgrad i de fleste periodene knyttet til kategoriene for primær og tertialnæringer, men særlige mangler knyttet til perioden fra før 1900.

Bergverksdrift har hatt stor betydning for Ofotregionen. Bestandsanalysen viser en grei dekning av arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner i perioden 1900-1974, men mangler i periodene før 1900 og etter 1975. For å bedre dekningsgraden av denne industrien i regionen kan relevante kategorier være; industriorganisasjoner, håndverksorganisasjoner, transport, hovedorganisasjoner innen handel, samferdsel, utvikling og opplysningsarbeid innen industri og handel og arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner.

Disse arkivtypene skal prioriteres i første periode.

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Primærnæringer	1	1			1	3
Tertiærnæringer	2	12	2		7	23
Bergverksdrift		1			4	5

Nord-Salten

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk	1	1			1	3
Skogbruk						
Fiske						
Oppdrett/akvakultur						
Bergverk		1			4	5
Matvareindustri		3				3
Annen industri						
Elektrisitetsverk		2			1	3
Vannverk						
Bygge- og anleggsvirksomhet						
Annen varehandel	1		1		1	3
Butikkhandel med bredt vareutvalg	1	2			3	6
Annen transport						
Sjøfart		4				4
Overnattings- og serveringsvirksomhet						
Utgivelse av aviser og blader		1				1
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet						
Bank og forsikring		2	1			3
Diverse tjenesteyting		3			3	6
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid						
Totalsum	3	19	2	0	13	37

Det er bevart lite arkivmaterieell fra Nord-Salten. Flere av næringskategoriene er ikke aktuelle for regionen, mens andre, slik som primærnæringskategorien har lite registrert arkivmaterieell. Det finnes ikke registrert arkivmaterieell fra den stadig viktigere næringskategorien Oppdrett og akvakultur.

Også i Nord-Salten er det blitt innhentet arkivmateriale fra gamle handelssteder. Noe som har ført til den gode dekningen av «Butikkhandel med bredt vareutvalg» i den første perioden.

Matvareindustrien i Steigen er forholdsvis godt dokumentert med tre meierier. Industrien i Tysfjord er representert med arkiv fra Kjøpsvik industrier A/S og 40 hyllemeter fra Nordland Portland Cementfabrikk.

Det er de to første periodene som er best dokumentert i Nord-Salten, mens vi kun finner to registrerte arkiv fra de to siste periodene.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket		2	1		1	4
Organisasjoner i fiske og fangst		1	2			3
Industri og håndverk						
Handel						
Bank og forsikring						
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner		6	2		4	12
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid					1	1
Avholdsorganisasjoner		1	1			2
Helseorganisasjoner		3			2	5
Hjem og familie						0
Brorskap		1				1
Velforeninger			1			1
Idrett		3			1	4
Skytterlag						0
Hobby/fritid		1				1
Jakt, fiske, friluftsliv		1				1
Kunst og håndverk						0
Pensjonistforeninger		1	1	1		3
Musikk, dans, drama		1		2	2	5
Kvinneforeninger						0
Ungdomslag		3			1	4
Barnelag			1		1	2
Menighet		1				1
Misjon						0
Ungdomsarbeid					1	1
Politiske partier		3	1	1		5
Organisasjoner knyttet til politiske partier			5			5
Kampanjer og bevegelser						0
Totalsum		28	15	4	14	61

Også i Nord-Salten er det organisasjonene som er best dokumentert i arkivene med 33 stykker. Det er tre kategorier og perioder som er regnet som tilfredsstillende. Dette er organisasjoner

innenfor landbruk og jordbruk slik som fiskarlag og smørlag. I tillegg til pensjonistforeninger i nyere tid.

Regionens samiske befolkning er lite representert i arkivene med kun ett arkiv som utgjør to hyllemeter. Arkivet kommer fra institusjonen Árran – Julevsáame guovdásj/Lulesamisk senter.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Nord-Salten

Bestandsanalysen viser at det er lite arkiv bevart fra denne regionen generelt. En egen innsamlingsplan for regionen bør inkludere alle typer arkiv. Særlig fokus bør likevel vies arkiv som kan belyse de viktigste næringsveiene i kommunene, det vil si primærnæringer, oppdrett, reiseliv og kultur samt service og varehandel. Organisasjonslivet i kommunene er også sparsomt dokumentert, og det bør samles inn flere arkiver fra organisasjoner som har satt spor i lokalsamfunnene.

Disse arkivtypene skal prioriteres i første periode:

Arkivkategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Primærnæringer						
Reiseliv						
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter						
Tertiærnæringer	7	4		1	1	13
Organisasjonsarkiv	4	17	1	5	6	33

Sør-Salten

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk	1	1			7	9
Skogbruk						
Fiske	1	1				2
Oppdrett/akvakultur					1	1
Bergverk	1	1	1	2	3	8
Matvareindustri	2	4	2		8	16
Annen industri	4	3	3	2	4	16
Elektrisitetsverk		4	3		6	13
Vannverk		2	3		1	6
Bygge- og anleggsvirksomhet		3	1	1		5
Annen varehandel	5	5			2	12
Butikkhandel med bredt vareutvalg	2	12			11	25
Annen transport		1	3		1	5
Sjøfart	2	1			4	7
Overnattings- og serveringsvirksomhet				1	1	2
Utgivelse av aviser og blader	1	5	1		1	8
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet					4	4
Bank og forsikring	2	6	1		4	13
Diverse tjenesteyting		5	6	6	6	23
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter					1	1
Totalsum	21	54	24	12	65	176

Sør-Salten er den regionen i fylket med flest kommuner. Det er også regionen med mest oppbevart arkivmateriale. Hovedparten av arkivene kommer fra Bodø og Fauske. Disse befinner seg i nærhet til Arkiv i Nordland, som oppbevarer 862 arkiv på til sammen 1600 hyllemeter, og Nordlandsmuseet som oppbevarer over 200 privatarkiv på over 170 hyllemeter.

Regionen har store variasjoner i næringsliv, noe som er bakgrunnen til at man finner bevart arkivmateriale fra så mange ulike næringer og kategorier. Fargekodingen i tabellene tilhørende regionen er delvis misvisende på grunn av mange arkiv med uregistrert metadata. I næringsarkivene og organisasjonsarkivene er henholdsvis 37 % og 30 % registrert uten tilstrekkelig metadata.

Heller ikke Sør-Salten har oppbevart særlig arkiv fra primærnæringene til tross for at det har vært en viktig næringsvei i alle kommunene.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket		5			2	7
Organisasjoner i fiske og fangst		11	1		1	13
Industri og håndverk				1	1	2
Handel	1	2				3
Bank og forsikring					1	1
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner	1	20	11	1	17	50
Produktivitet og teknikk		1	1	1		3
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid	2	3	2	5	7	19
Avholdsorganisasjoner	6	13			7	26
Helseorganisasjoner	1	5	1	3	11	21
Hjem og familie					1	1
Brorskap		1				1
Velforeninger		2	1		5	8
Idrett	1	8	2	1	6	18
Skytterlag	1	2			1	4
Hobby/fritid						
Jakt, fiske, friluftsliv	1	1	1	1	2	6
Kunst og håndverk			1			1
Pensjonistforeninger		1	3	6	1	11
Musikk, dans, drama	3	4		2	5	14
Kvinneforeninger	2	4	2		4	12
Ungdomslag	1	7		2	3	13
Barnelag			1		2	3
Menighet		1				1
Misjon	1	3				4
Ungdomsarbeid		1				1
Politiske partier		7	3	2	3	15
Organisasjoner knyttet til politiske partier	1	13	7	3	4	28
Kampanjer og bevegelser					2	2
Totalsum	22	115	37	28	86	288

Også innenfor organisasjonskategoriene er det mange representerte kategorier og perioder. Spesielt perioden 1900–1949 er godt representert med 40 % av arkivene.

De aller fleste kategoriene er representert på et eller annet vis. Unntak er arbeidsgiverorganisasjoner og hobby/fritid innenfor organisasjonene, og skogbruk innenfor næringskategoriene. Skogsindustrien bør være representert med tanke på den omfattende trebaserte industrien i kommuner som Saltdal og Beiarn.

Bodø har siden 1970-tallet vært et senter for musikk på dialekt. Privatarkivbestanden fra kategorien Musikk, dans og drama består i dag av noen korforeninger, Bodø Håndverksangforening, Bodø Rockeklubb og Pro Musica-festivalen, men det er potensial for å øke bestanden både innen musikk, dans og drama.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Sør-Salten

Fra Sør-Salten er det bevart mye arkiv, men det finnes en del mangler. Bestandsanalysen viser at på organisasjonssiden mangler det arkiv fra arbeid med barn, etniske minoriteter, samfunnsspørsmål og kampanjer og bevegelser. I tillegg er det mangler i materialet fra privat menighetsarbeid og musikk/dans/drama.

På nærings siden varierer dekningsgraden mye. Arkiver fra primærnæringene jordbruk, skogbruk og fiske, samt fiskeoppdrett for de senere periodene bør få ekstra oppmerksomhet. Arkiver fra overnattingsvirksomhet og kulturell virksomhet mangler nesten fullstendig. De bør prioriteres høyt i innsamlingsplanen for å kunne belyse reiselivet som viktig næring i regionen. Sjøfart er også sparsomt representert, men det er mulig at materiale fra denne næringen skjuler seg i andre næringsarkiver. Det bør undersøkes nærmere. Varehandel fra perioden etter 1950 er ikke registrert i bestandsoversikten, og bør med i innsamlingsplanen.

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjonsarkiv i tilknytning til arbeid med barn, etniske minoriteter, Vitenskap kultur og internasjonalt samarbeid, Kampanjer og bevegelser, Menighet, Musikk/dans/drama	8	29	6	13	37	111
Primærnæringer	2	2			7	11
Reisebyrå- og reisearrangørvirksomhet, Overnattings- og serveringsvirksomhet, Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter				1	2	3
Sjøfart	2	1			4	7
Varehandel	7	17			13	37

Nord-Helgeland

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk		1				1
Skogbruk						
Fiske				1		1
Oppdrett/akvakultur			1			1
Bergverk						
Matvareindustri	1			1	7	9
Annen industri		3				3
Elektrisitetsverk		1			1	2
Vannverk						
Bygge- og anleggsvirksomhet						
Annen varehandel						
Butikkhandel med bredt vareutvalg		1			3	4
Annen transport		2				2
Sjøfart		1	1			2
Overnattings- og serveringsvirksomhet						
Utgivelse av aviser og blader						
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet						
Bank og forsikring		1				1
Diverse tjenesteyting			1		1	2
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid						
Totalsum	1	10	4	2	12	28

Regionen omfatter byen Sandnessjøen og en rekke øy- og fjordkommuner. Nord-Helgeland har så langt lite registrert arkivmateriale. Som oftest kommer mesteparten av arkivmateriale fra bykommuner, men på Nord-Helgeland kommer størsteparten av næringsarkivene fra øykommunen Herøy. Til tross for at ingen av næringskategoriene i regionen er vurdert som tilfredsstillende, skiller matvareindustrien tilknyttet fiske og husdyrhold på Herøy seg ut. Oversikten viser ni arkiv, de fleste tilknyttet bearbeiding av fisk og sjødyr. Syv av arkivene er ikke vurdert på grunn av manglende datering.

En stor andel av næringsarkivene i regionen er mangelfullt registrert. Hele 12 av 28 arkiv er ikke tidfestet, og enda flere er uordnet.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket		4			1	5
Organisasjoner i fiske og fangst		10			1	11
Industri og håndverk						
Handel						
Bank og forsikring						
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner						
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid		1				1
Avholdsorganisasjoner		4	1			5
Helseorganisasjoner				1	3	4
Hjem og familie		2				2
Brorskap						
Velforeninger	1			1		2
Idrett						
Skytterlag		1				1
Hobby/fritid						
Jakt, fiske, friluftsliv						
Kunst og håndverk						
Pensjonistforeninger				2	1	3
Musikk, dans, drama			1			1
Kvinneforeninger			1			1
Ungdomslag		3	1	1	1	6
Barnelag						
Menighet						
Misjon			1			1
Ungdomsarbeid						
Politiske partier		5				5
Organisasjoner knyttet til politiske partier			2			2
Kampanjer og bevegelser						
Totalsum	1	30	7	5	7	50

Heller ikke antall organisasjonsarkiv i regionen er særlig omfattende, men arkivene er i større grad periodisert, og flere kategorier er funnet tilfredsstillende. Det er særlig perioden fra 1900–1949 som er representert i bestanden.

Til tross for en rekke industriforetak i området er det ikke oppbevart arkivmaterieell fra yrkesorganisasjoner eller fagforeninger. Derimot finner vi en rekke organisasjoner innenfor landbruk og fiske i perioden 1900–1949.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Nord-Helgeland

For Nord-Helgeland ble fire overordnede temaer valgt.

Folkehelse omfatter arkiv etter bedrifter, organisasjoner og frivillige organisasjoner som jobber med folkehelse, fra direkte medisinsk helseforetak til pensjonistforening som skal fremme folkehelsen gjennom sine aktiviteter. Relevante kategorier kan være: Forsikring, undervisning og forskning, samfunnsspørsmål, humanitære og sosiale organisasjoner og idrett-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner.

Temaet utdanning favner ganske vidt. Under temaet ligger skolehistorie og utdanningsinstitusjoner, fra barnehage til universitet. Det er da særlig organisasjonsarkiv i tilknytning skolevesenet man etterspør. I tillegg ønskes også en fokus på elevtransport og dens betydning i utviklingen av offentlig transport. Videre kan også interesseorganisasjoner og lag eller foreninger være relevante, dersom de har et tydelig dannelsesfokus og/eller er rettet konkret mot ungdom. Relevante kategorier kan være: samferdsel, undervisning og forskning, språk, samfunnsspørsmål, historie og samfunnsvitenskap, idrett-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner, religiøse organisasjoner

På Helgeland finnes en rekke kulturminner fra andre verdenskrig. Det største og best bevarte kulturminnet er antagelig Grønsvik kystfort. Derfor velges regionen Nord-Helgeland som fokusområde for krigshistorie, selv om en også kan finne mye i de andre regionene. Ikke minst finnes et arkiv ved kystfortet som ikke er med i kartleggingen. Relevante kategorier kan være: presse, film, bibliotek mv, samfunnsspørsmål, fred og internasjonalt samarbeid, historie og samfunnsvitenskap, media mv. og etniske minoriteter

Fiske har vært livsgrunnlaget for folk ved Helgelandskysten i flere tusen år. Temaet omfatter for det ene en historisk del, som fokuserer på fiskebønder, fiskeriene ute i øyene, handelssteder/kjøpmenn som fiskeoppkjøpere og bergenshandel. For det andre omfatter temaet en moderne del, som fokuserer på utvikling av fiskeindustrien, fiskeoppdrett og dagens fiskerinæring. Relevante kategorier kan være: faglige organisasjoner i fiske og fangst, fiskernes omsetningsorganisasjoner, industriorganisasjoner, transport, hovedorganisasjoner innen handel, utvikling og opplysningsarbeid i primærnæringene, utvikling og opplysningsarbeid innen industri og handel og historie og samfunnsvitenskap.

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner tilknyttet folkehelse, utdanning, krigshistorie, fiske	1	30	7	5	7	50
Fiske				1		1
Sjøfart og Annen transport		3	1			4

Sør-Helgeland

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk						
Skogbruk						
Fiske						
Oppdrett/akvakultur						
Bergverk						
Matvareindustri	1	2				3
Annen industri						
Elektrisitetsverk						
Vannverk					1	1
Bygge- og anleggsvirksomhet						
Annen varehandel		1				1
Butikkhandel med bredt vareutvalg	3	3				6
Annen transport						
Sjøfart						
Overnattings- og serveringsvirksomhet						
Utgivelse av aviser og blader						
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet						
Bank og forsikring	2	3				5
Diverse tjenesteyting		1				1
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid						
Totalsum	6	10	0	0	1	17

Det er registrert 17 næringsarkiv fra Sør-Helgeland. Alle arkivene stammer fra første og andre periode, med forbehold om ett arkiv som mangler periodisering. Regionen Sør-Helgeland består av fire landkommuner, i tillegg til Brønnøy kommune med byen Brønnøysund. Det er typisk at sekundær- og tertiærnæringer ofte generer og etterlater seg mer arkiv enn primærnæringer som i størst grad er lokalisert til landkommuner. Færre bedrifter og mindre tilgjengelige avleverings- og oppbevaringssteder bidrar også til lavere antall bevarte arkiv i landkommunene. Sør-Helgeland har et næringsliv som i stor grad er basert på naturgitte forutsetninger slik som skogbruk, jordbruk og fiske, noe som nok er deler av årsaken til det lave antallet privatarkiv fra regionen.

Brønnøysund har, ikke uventet, det høyeste antall privatarkiv i regionen, mens Sømna og Bindal kommer tett etter. Det er kun registrert tre arkiv fra Vega og ett fra Vevelstad.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket	1	5		1		7
Organisasjoner i fiske og fangst		2			1	3
Industri og håndverk						
Handel					1	1
Bank og forsikring						
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner		2	1		2	5
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid			1	1	2	4
Avholdsorganisasjoner						0
Helseorganisasjoner		4	1	2	3	10
Hjem og familie						0
Brorskap						0
Velforeninger						0
Idrett		1			1	2
Skytterlag						0
Hobby/fritid				1		1
Jakt, fiske, friluftsliv						0
Kunst og håndverk					1	1
Pensjonistforeninger					2	2
Musikk, dans, drama		1	2	2		5
Kvinneforeninger				1	1	2
Ungdomslag		6			3	9
Barnelag						0
Menighet					1	1
Misjon						0
Ungdomsarbeid		1				1
Politiske partier		1			2	3
Organisasjoner knyttet til politiske partier		1			2	3
Kampanjer og bevegelser			1	1		2
Totalsum	1	24	6	9	22	62

Det fins betydelig flere organisasjonsarkiv enn næringsarkiv, men antallet er likevel relativt lavt. Spredningen tidsmessig er jevnere, selv om perioden 1900–1949 dekker noe i underkant av halvparten av den samlede bestanden.

Prioriterte tema for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Sør-Helgeland

Båten som transportmiddel har stått sentralt helt frem til slutten av 1900-tallet og er en viktig del av næringslivet frem til i dag. Temaet strekker seg fra båtbyggermiljøet i Bindal til Torghatten trafikkelskap som i dag er en dominerende nasjonal aktør innen samferdsel med stor betydning for hele Norge. Varer ble frem til slutten av 1900-tallet i hovedsaken transportert sjøveien. Ferger og hurtigbåter er i dag en uunnværlig del av livet ved kysten og avgjørende for reiselivsnæringen. Temaet kan også omfatte infrastruktur nødvendig for sjøtransport (kaianlegg, bruer, mm.), eller språk (møte med fremmede språk, sjargong). Temaet favner vidt, og vil spesifiseres nærmere på kommunenivå i enkelte sammenhenger.

Relevante kategorier kan være: transport, hovedorganisasjoner innen handel, samferdsel, ferie og fritid, utvikling og opplysningsarbeid innen industri og handel, språk, historie og samfunnsvitenskap, media mv. og politikk/ kampanjer og bevegelser

Jordbruket er også betydelig i de andre regionene på Helgeland. Det er likevel flere grunner for hvorfor temaet er valgt for Sør-Helgeland. For det første er Sømna en av de største jordbrukskommunene i Nordland. Sør-Helgeland omfatter også alle former for jordbruk og dyrehold på Helgeland og er dermed meget representativ. Her finnes både ærfugltradisjonen på Vega, korndyrking på Sømna, meieri og storfehold, sauehold på øyene og i fjellet, reindrift og variert skogbruk i Bindal som en utvidet form for bruk av jord-/naturressurser. Temaet favner vidt, og vil spesifiseres nærmere på kommunenivå i enkelte sammenheng.

Relevante kategorier kan være: faglige organisasjoner i landbruket, jordbrukets omsetningsorganisasjoner, industriorganisasjoner, transport, arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner, utvikling og opplysningsarbeid i primærnæringene, naturvitenskap, historie og samfunnsvitenskap og politikk/ politiske partier/ organisasjoner knyttet til politiske partier.

Disse arkivtypene skal prioriteres i første periode:

Arkivkategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Sjøfart						
Jordbruk						
Organisasjoner i landbruket	1	5		1		7

Indre Helgeland

Næringskategorier	Periode					Totalt Antall
	1	2	3	4	5	
Jordbruk	5	5			1	11
Skogbruk	1		1			2
Fiske						
Oppdrett/akvakultur						
Bergverk	2	4			6	12
Matvareindustri	3			1	1	5
Annen industri		1			3	4
Elektrisitetsverk		1			2	3
Vannverk						
Bygge- og anleggsvirksomhet					2	2
Annen varehandel	1	4		1		6
Butikkhandel med bredt vareutvalg	1	4		1	4	10
Annen transport					1	1
Sjøfart		1			2	3
Overnattings- og serveringsvirksomhet					2	2
Utgivelse av aviser og blader		3		1	3	7
Radio, fjernsyn og annen informasjonsvirksomhet	1					1
Bank og forsikring	1	2				3
Diverse tjenesteyting	1	1	2		5	9
Kulturell virksomhet, underholdning og fritid						
Totalsum	16	26	3	4	32	83

Indre Helgeland består av kommunene Rana og Vefsn som omfatter byene Mo og Mosjøen, og landkommunene Hemnes, Hattfjelldal og Grane. Regionen har et mangfoldig næringsliv. Innenfor primærnæringene er arkivbestanden varierende. Jordbruket i de to første periodene er tallmessig godt representert med innslag fra en samisk fjellgård, men med et beskjedent omfanget. De to neste periodene har derimot ingen registrerte arkiv. Heller ikke arkiv etter skogbruk er sammenfallende med næringens betydning for området. Det finnes noen industriarkiv fra skogbruksnæringen, men de fleste av mindre omfang.

Den omfattende bergverksdriften i Indre Helgeland er forholdsvis godt representert i antall, men 50 % av disse er ikke tidfestet og det er derfor vanskelig å vurdere hvor godt de ulike periodene er representert. Omfanget er heller ikke avklart, noe som videre vanskeliggjør arbeidet.

Både Mo i Rana og Mosjøen har hatt en rekke industribedrifter. Flere av disse er statlige. Av de privateide er de fleste bevarte av beskjedent omfang og mangler periodisering.

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjoner i landbruket		2	3		1	6
Organisasjoner i fiske og fangst						
Industri og håndverk		1			1	2
Handel					2	2
Bank og forsikring						
Arbeidsgiverorganisasjoner						
Arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner		6	1		5	12
Produktivitet og teknikk						
Vitenskap, kultur, internasjonalt samarbeid	3	1		1	10	15
Avholdsorganisasjoner	2	1				3
Helseorganisasjoner		7	3		5	15
Hjem og familie		2			3	5
Brorskap			1		1	2
Velforeninger		2	3	2	3	10
Idrett		4	2		2	8
Skytterlag		2			2	4
Hobby/fritid						0
Jakt, fiske, friluftsliv		1		1		2
Kunst og håndverk			1			1
Pensjonistforeninger				1	1	2
Musikk, dans, drama	1	7	1		6	15
Kvinneforeninger		1			1	2
Ungdomslag	1	3			1	5
Barnelag		1				1
Menighet		1	1			2
Misjon	1				1	2
Ungdomsarbeid						0
Politiske partier		6	2	2	2	12
Organisasjoner knyttet til politiske partier		7	1			8
Kampanjer og bevegelser		2	2	2	4	10
Totalsum	8	57	21	9	51	146

Mange deler av organisasjonslivet i Indre Helgeland er godt dekket i arkivbestanden. Det er færrest arkiv fra perioden før 1900, mens påfølgende periode 1900–1949 er best dekket. Fra det samiske er det registrert to arkiv. Ett fragmentarisk arkivmateriale fra Brurskanken Lapforening, i tillegg til arkivet fra den samiske fjellgården.

Til tross for bedre metadata på organisasjonsarkivene finnes det kategorier som har falt utenfor. Mest synlig er dette for kategorien «Vitenskap, kultur og internasjonalt samarbeid» der 10 av 15 arkiv er uten særlig informasjon.

Prioriteringsliste for innsamlingsstrategi og bevaringsplan for Indre Helgeland

Regionen omfatter både befolkningsfattige, landlige kommuner og de to største byene på Helgeland. Særlig bykommunene har endret seg betydelig i løpet av de siste 150 år. Byene er også kulturelle sentrer for Helgeland. Derfor velges samfunn som et overordnet tema. Under temaet ligger både kulturell aktivitet, frivillige organisasjoner, utvikling innen fritid og mer overordnede arbeid og aktivitet innen samfunnsutvikling.

Relevante kategorier i skjemaet kan være: bolig, ferie og fritid, presse, film, bibliotek mv, samfunnsspørsmål, skapende og utøvende kunst, fred og internasjonalt samarbeid, historie og samfunnsvitenskap, etniske minoriteter, humanitære og sosiale organisasjoner, idrett-, ungdoms- og fritidsorganisasjoner.

Byutvikling berører mange forskjellige emner. Vi ønsker blant annet å fokusere på industriutviklingen, med blant annet metallurgisk industri, treindustri og gruvedrift som viktige ledd. Et annet emne er vei- og jernbaneutbygging, samt infrastrukturens betydning for byutvikling generelt. Bosettingsmønster og hjørnesteinsbedrifter kan også ligge under temaet.

Relevante kategorier i skjemaet kan være: industriorganisasjoner, håndverksorganisasjoner, transport, organisasjoner innen handel, samferdsel, bolig, arbeidstaker- og yrkesorganisasjoner og utvikling og opplysningsarbeid innen industri og handel.

Disse skal prioriteres i første periode:

Organisasjonskategorier	Periode					Totalt antall
	1	2	3	4	5	
Organisasjonsarkiv	8	57	21	9	51	146
Skogsbruk	1		1			2
Bergverk	2	4			6	12
Bygge- og anleggsvirksomhet					2	2

Avslutning

Gjennom Bevaringsplan for privatarkiv i Nordland har vi fått oversikt over den bevarte privatarkivbestanden i fylket. Det er avdekket skjevheter og mangelfull representativitet både bransjemessig, kronologisk og geografisk. Bykommunene har en høyere andel av bevart privatarkivmateriale enn landkommunene, både på grunn av at byene har hatt flere og større bedrifter/organisasjoner/institusjoner, og fordi byene ofte har større nærhet til oppbevaringsinstitusjoner.

Det er registrert flest arkiv fra Bodø kommune. Kommunen huser fylkets største og eldste by, i tillegg til oppbevaringsinstitusjonene Arkiv i Nordland og Nordlandsmuseet. På den andre siden av skalaen finner vi Vevelstad kommune med kun ett registrert privatarkiv. I tillegg til naturlig variasjon kommer faktisk underrepresentasjon som gjennom bevaringsplanen er blitt synlig, og som vi nå kan starte tiltak for å rette opp, for eksempel i Vevelstad og mange andre kommuner, og innen underrepresenterte bransjer og tidsperioder.

Bestandsanalysen viser at arkiv fra noen perioder er bedre bevart enn andre. Spesielt fra nyere tid er det rom for forbedring. Arkivskaping er i endring. Det skaper behov for en annen tenkemåte om hva arkiv er og hvordan det kan innhentes. Digitalt skapt arkiv er mer forgjengelig enn papirarkiv, og det er derfor viktig å få hand om slikt arkivmateriale på et tidlig tidspunkt. Hvis man venter for lenge, kan det bli tapt for ettertiden.

Bevaringsplanen gir mulighet for en målrettet innsamlingsaksjon som kan være med på å rette opp skjevheter i bestanden og i større grad forhindre at viktige aktører blir avglemt. Målet er en mer helhetlig samfunnsdokumentasjon for Nordland fylke.

Arkivmateriale som er ordnet og registrert. Arkiv i Nordland.

Veien videre

Arbeidsgruppen som har jobbet med bevaringsplanen, ønsker et privatarkivnettverk i Nordland. I denne nettverksgruppen bør Arkiv i Nordland, Museum Nord, Helgeland Museum og Nordlandsmuseet delta. Gruppen ser også for seg deltakelse av andre interessenter som bevarer eller betjener privatarkivsamlinger. Arbeidsgruppen ønsker å evaluere planen, se på bruk av den, og oppdatere denne. Felles utfordringer for arkiv og museum knyttet til privatarkiv kan tas opp i denne gruppen, for eksempel depotløsninger for arkiv, bevaring av lydmateriale, samt å formidle og gjøre privatarkiv tilgjengelig. Vi kan lage gode løsninger sammen i Nordland.

Det gjenstår en del redigeringsarbeid ved kartleggingen, som er grunnlaget for planverket. Mange privatarkiv burde vært nærmere undersøkt på innhold og ytterår. Det bør prioriteres i det videre arbeidet med planen.

Vi ønsker å gjøre planen kjent for alle nordlandskommunene, for personalet i arkiv, bibliotek og museum og for næringsliv, organisasjoner og andre som er i besittelse av privatarkivsamlinger fra Nordland. Målet er et planverk som brukes, gir oversikt over bevarte privatarkiv og som kan hjelpe oss med å prioritere arbeidet med privatarkiv i tiden framover.

Representanter fra Museum Nord, Nordlandsmuseet, Helgeland Museum og Arkiv i Nordland under et samarbeidsmøte. Fotograf Solveig Lindbach Jensen.

Vedlegg - Utvidede samfunnsanalyser

Lofoten

Lofoten består av øykommunene Vågan, Vestvågøy, Flakstad, Moskenes, Værøy og Røst. Den største øya Austvågøy, er 526,7 km². Røst er fylkets minste kommune i utstrekning med sine 10 km².

Fiskeri har til alle tider spilt en meget sentral rolle i Lofoten, og lofotfisket har alltid vært det viktigste sesongfiskeriet her til lands med deltakere fra store deler av landet. I tillegg til å bidra til levebrød for befolkningen i Nordland har fisket hatt betydning for norske eksporten opp gjennom historien. Allerede fra 1000-tallet ble tørrfisk en handelsvare som ble omsatt fra Nord-Norge og sørover. Å tørke fisken var den beste måte å bevare den på, spesielt i Lofoten med gunstige klimatiske forhold (Hallenstvedt 2014).

Vågar var et tidlig bysentrum for handel og administrasjon i Nord-Norge og vokste frem under vikingtiden med storhetstid mellom 1100 og 1400. Byen lå på Austvågøy der Storvågan i dag ligger. Stedets betydning kan illustreres med at det var en egen lovbok, Vågaboka, som gjaldt fram til 1282. Vågar mistet gradvis sin betydning og hadde utspilt sin rolle rundt 1400.

Etter hvert vokste Kabelvåg frem som et nytt handelssted. På samme måte som Vågar ble Kabelvåg et fiskevær med en bymessig bebyggelse og flere offentlige instanser holdt til der. Ved motorisering av fiskerbåtene ble havnen i Kabelvåg for liten og senteret ble derfor flyttet til Svolvær, der havnen hadde bedre forutsetninger for å ta imot båtene. Svolvær overtok funksjonene Kabelvåg hadde hatt og Svolvær vokste frem som by og et betydningsfullt fiskevær i Lofoten.

Nusfjord i Flakstad kan stå som eksempel på fremveksten av væreiersystemet i Lofoten. Det startet gjerne med en gjestgiverbevilling og handel med et begrenset vareutvalg. Etter hvert kjøpte gjestgiverne opp grunn i fiskeværet eller skaffet seg kontroll over området på annen måte. Derfra var det kort vei til full kontroll med fiskeriet gjennom utleie av rorbuer og fiskehjeller, og bygging av tomtegrunn til fastboende fiskere. Fiskeværet fikk i 1990 status som et av de best bevarte lokalsamfunn i Norge (Grepstad og Thorheim 2003: 376).

Fiskeriet har gitt grunnlag for en rekke bedrifter i Lofoten, både som leverandør av innsatsvarer og ved foredling av fisk. Den første industrien i Nordland hadde fisk som råstoff. Guanofabrikken i Leirosen utenfor Svolvær var i 1856 den første av sitt slag. Senere produserte fabrikken også sildemel, sildolje og tran. I 1884 ble Norges første sildoljefabrikk etablert på Brettesnes, og fra midten av 1890-tallet ble hermetikkindustrien svært utbredt med fabrikker på Gimsøy, Ballstad og Stamsund. I Svolvær startet Polar Canning Co. rundt 1902–1903. I 1909 var det kommet 19 industrianlegg i Vågan kommune. Dette var alt fra hermetikk-, fiskekrok-, tønne-, spiker-, trevare- og motorfabrikk, i tillegg til mekaniske verksteder. De fleste av industrianleggene var tilknyttet fisk og fiskeri som Agnethe Andersens kaviarfabrikk som ble startet i Ørnesvika i 1910 (Fygle, Lundestad og Strand 1993). Skrova har fortsatt en spesiell rolle med kvalfangst, men også fiskeoppdrett.

I 1896 ble Lofotposten etablert. Avisen fikk en sterkt fotfeste i landsdelen da det var en stor interesse for oversikt over forholdene under lofotfisket.

Fiskeri er fortsatt en viktig næring i Lofoten. På Værøy er store deler av befolkningen sysselsatt i fiskeriene, og det produseres store mengder tørrfisk og sild i kommunen. På Røst produseres det fiskeprodukter for rundt 380.000 kroner per innbygger. Hovedsakelig kommer inntektene fra eksport av tørrfisk, som sørger for arbeidsplasser også utenom sesongen (Røst kommune. 2016).

Stamsund i Vestvågøy var et tidlig kommunikasjonsmessig knutepunkt med handelssted, gjestgiveri og fiskevær. Det var noe industri basert på fiskeprodukter på stedet før handelsmann J.M. Johansen gjorde sin ankomst og økte industriutbyggingen med oppkjøp, moderniseringer og etableringer, blant annet av Lofotens Olje- Guano og Foderstoffabrikk. Etter

kommunesammenslåing i 1963 og nedgang i fiskeriene på 1980-tallet ble Stamsunds betydning redusert, mens Leknes økte sin posisjon som senter for Vest-Lofoten (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 325). Stamsund har likevel hatt en stor og moderne fiskeflåte med Lofoten Trålrederi (1962) som viktigst, og det er bygget opp moderne filetanlegg. Trålrederiet fusjonerte i 2006 med Havfisk på Melbu, og ble en del av Aker-konsernet. Det fins også en rekke fiskeforedlingsbedrifter og oppdrettsanlegg rundt om i kommunen. I 2001 flyttet Lofotprodukter A/S til Leknes. Bedriften produserer fiskeprodukter som selges på butikker i hele landet, og i 2013 omsatte bedriften for over 300 millioner kroner (Lofotprodukter A/S 2016).

Vestvågøy er en av de største og mest produktive jordbrukskommunene i fylket med tradisjon for industriell foredling av råstoff fra landbruket. En hjørnesteinsbedrift i Vestvågøy er Horns slakteri som ble opprettet i 1948. Bedriften er det eneste private slakteri nord for Saltfjellet (Horns Slakteri A/S 2016). Det er også potetlager og gårdsysteri i kommunen.

Fra 1980-tallet ble det satset tungt på turisme, og Lofoten har blitt et stadig mer populært reisemål. De gamle rorbuene brukes nok i dag i større grad av turister enn av fiskere. Store internasjonale cruiseskip besøker området for å la passasjerene oppleve den vakre naturen og kystkulturen. Turismen har hatt en stor påvirkning på næringslivet, og målt i verdiskaping er det den sjette største næringen (Andersen og Leines 2014). Det jobbes kontinuerlig med utvikling av reiselivet i området, blant annet for å gjøre turismen mindre sesongavhengig enn den er i dag.

Det fins to byer i Lofoten: Svolvær og Leknes. Av dem er Svolvær den største med 4500 innbyggere. Svolvær har et allsidig næringsliv. I tillegg til fiskemottak er det det største handelssentret i Lofoten. Det er en del verkstedindustri i kommunen, blant annet Skarvik A/S som er den største i kommunen. Andre betydelige bedrifter innen maritim næring er AS Lofoten Sveiseindustri, Marhaug, Nogva Svolvær AS og Lorentzen Hydr. og Mek.Verksted.

Lofotkommunene markedsfører seg som kulturkommuner. Mange kunstnere har latt seg inspirere av den vakre naturen i Lofoten, og det har dermed utviklet seg et rikt kunstnermiljø. Spesielle innslag er Glasshytta på Vikten og Smeden i Sund. Ikke overraskende ble Nordland kunst- og filmfagskole lagt til Kabelvåg i 1997. Det finnes mange gallerier i Lofoten, blant annet Galleri Espolin, Galleri Dagfinn Bakke og Galleri Lofoten Hus, som har den største samlingen av nordnorske malerier fra 1800-tallet. Nordnorsk kunstnersenter (NNKS) har administrasjon og galleri i Svolvær, og er et senter for visuell kunst som arbeider over hele Nord-Norge.

Lofoten har flere spennende museer med Vikingmuseet på Borg i fremste rekke, med 70–80 000 besøkende per år (Lofoten.com. 2016).

Leknes har i overkant av 3200 innbyggere. I motsetning til Svolvær og andre tettsteder i Lofoten er ikke byen kommet som et resultat av fiske, men ved administrasjons- og handelssenter for Vest-Lofoten. Den skiller seg dermed ut både ved at byen ikke ligger ved havet, og at den har en annen type bebyggelse.

Vesterålen

Vesterålen omfatter kommunene Andøy, Bø, Hadsel, Sortland og Øksnes. Det er et øydistrikt nordvest i Nordland fylke. Øyene er forbundet med bruer som også går til fastlandet.

På 1890-tallet utviklet det gamle handels- og gjestgiverstedet Melbu seg til å bli preget av industri og nyskaping. Kjøpmannssønnen Christian Fredriksen var pådriveren for industrialisering av Melbu og var med på å starte blant annet telefonselskap, Hadseløens meieri, Nora margarinfabrikk og Nordlands aktieuldspinderi, som også fikk avdelinger i Bodin og Harstad. Disse fabrikkene skulle hindre at ull ble sendt sørover for så sendes tilbake som ferdige produkt. Nordlands Aktieuldspinderi reklamerte med slagord som «Bruk nordlandske fabrikker og nordlandske varer» eller «Alle nordlendinger i klær av nordlandsull» (Rinde 2015: 94).

I 1910 ble importert teknologi tatt i bruk ved opprettelsen av sildolje- og sildemelfabrikken A/S Neptun og den nordnorske industrien ble ledende på området. Også annen industri ble etablert på Melbu og det ble en tidobling av innbyggertallet i perioden 1890–1920 (Hovland 2009).

Historiker Jan Vea (1984) har beskrevet Vesterålen som fiskeripioner i nordnorsk sammenheng. Investeringer i relativt store motorfarkoster og fiskedampskip førte til at man lettere kunne følge fisken og man kunne være ute i dårligere vær. I tillegg ble arbeidet lettet med nye redskaper (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 39). I perioden 1891–1919 var hele 27 av 34 havfiskselskap lokalisert i Vesterålen (Vea 1984).

I 1881 ble Vesteraalens Dampskibsselskap etablert på Stokmarknes. Til å begynne med drev selskapet hovedsakelig med godstransport mellom Bergen, Lofoten, Vesterålen og Senja, men supplerte etter hvert med persontransport, og selskapet var pioner med hurtigruten. VDS funksjonerte i 1988 med Ofotens Dampskibsselskap, som senere gikk sammen med Troms Fylkes Dampskibsselskap og dannet selskapet Hurtigruten ASA (Vesteraalens Dampskibsselskab. 2009).

På Sortland skjedde det også en utvikling mot mer allsidig industri, blant annet ble A/S Vesteraalens hermetikfabrik opprettet i 1912. Etter hvert som det ble en omlegging av samferdsel fra sjø til land vokste Sortland frem som et nytt senter for handel – særlig detaljhandel, utdanning og regionale administrative funksjoner (Fygle, Lundestad og Strand 1993). Kystvakta ledes fra Sortland hvor fartøyene har base.

Også i Øksnes skjedde det en befolkningsforskyvning etter at AL Øksnes–Langenes Fiskeindustri på Myre fikk hjelp fra staten til en betydelig utbygging etter 2. verdenskrig. Bedriftens behov for arbeidskraft resulterte i stor tilflytning til Myre, som etter hvert ble kommunesenter i Øksnes (ibid., s. 243).

Andøya flystasjon ble påbegynt i 1952 bygd for NATO-infrastrukturmidler for overvåking av havområdene i Nord og for å hevde norsk suverenitet i nordområdene. Flyplassen har også sivil luftfart.

I 1961 ble Andøya Rakettskytefelt etablert på Andøya. Lokasjonen ble beregnet som god, da den ligger i den sørlige ytterkant for maksimal nordlysaktivitet, noe som fører til gunstige forhold for å studere nordlys og den polare atmosfæren (European space agency u.d.).

Midten av 1960-tallet var en topp for pelsdyrnæringen i Norge. I Nordland var Vesterålen med kommunene Øksnes, Bø og Sortland de ledende (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 310). Også innenfor fiskerinæringen opplevde Vesterålen vekst – særlig innen fryse- og filetindustrien som erobret markeder på bekostning av tradisjonelle tilvirkingsmåter som salting og tørking.

I 1975 ble NorLense AS etablert i Fiskebøl i Hadsel kommune. Selskapet er stort innenfor oljevern, i tillegg produseres det telt til bruk av blant annet det Norske Forsvaret.

I dag fins det to byer i Vesterålen: Sortland fikk bystatus i 1997, mens Stokmarknes kom etter i 2000. Kommunene i Vesterålen har en sterk tilknytning spesielt til fiskeri, men også jordbruk er en viktig næring. Det fins et betydelig antall fiskemottak og fiskeoppdrett, i tillegg til

fiskefôrproduksjon på Bø og Hadsel. På Stokmarknes har et av landets største oppdrettsselskaper, Nordlaks, sin base.

Blant annet på Andøy er det en stadig økende turisme, spesielt i tilknytning til hvalsafari. I kommunene med byer er det en større grad av servicenæringer og et mer allsidig næringsliv, også dette gjerne tilknyttet fiske. Stokmarknes er et utdanningscenter med videregående skole, folkehøyskole og sykepleierutdanning gjennom Universitetet i Nord. Sortland har siden 1950-tallet opplevd nesten kontinuerlig vekst i folketallet og er Vesterålens største by med over 5000 innbyggere.

Regine Normann var den første kvinnelige nordnorske forfatter som slo igjennom nasjonalt. Hun hadde et rikt forfatterskap og hedres i dag under de årlige Reginedagan i Bø som jobber for å holde i hevd den nordlandske eventyr- og fortellertradisjonen (Bø: Nordland. 2016).

Til tross for utfordringene ved å være et øyrike samarbeider vesterålkommunene godt. Et ønske om veiforbindelse mellom de største øyene i Vesterålen ble oppfylt på 1970-tallet da vesterålsbruene Andøybrua, Kvalsaukan bru, Sortlandsbrua og Hadselbrua ble ferdigstilt, senere ble det bygd flere bruer i området. Brubygginga lettet kommunikasjonen i Vesterålen betraktelig (Vesterålen regionråd u.d.). Det har vært et aktivt forenings- og kulturliv i alle kommunene, også på tvers av kommunegrensene, og i regi av Vesterålen Regionråd.

KV

Ja' kjø fesk med te' Lofoten.

MEN derimot

NORDKAP
ULLUNDERTØY

Den beste beskyttelse mot forkjølelse og gikt — holder kroppen tørr og varm selv i dagens oppjagede tempo. NORDKAP er laget spesielt for værlaget her nord.

A/S NORDLANDS FORENEDE ULDVAREFABRIKER — MELBU

NORDKAP TRIKOTASJE

7.

Reklame for A/S Nordlands Forenede Uldvarefabriker 1954. Arkiv i Nordlands reklamesamling.

Ofoten

Ofoten består i denne sammenheng av kommunene Ballangen, Evenes, Lødingen, Narvik og Tjeldsund. Geografisk sett ligger kommunene rundt Ofotfjorden. Også Tysfjord hører til i Ofoten, men i denne sammenheng har det omfattende samarbeidet med Steigen og Hamarøy gjort at Tysfjord omtales sammen med HTS-kommunene i Nord-Salten.

Fram til 1800-tallet var kirkestedet Lødingen senter for Lødingen, Tjeldsund og Tysfjord, mens Evenes hadde samme betydning for Evenes, Ballangen og Narvik. Evenes og Lødingen fikk sin betydning redusert ved byggingen av Ofotbanen som ble ferdigstilt i 1902. På Ofotbanen kunne malm fraktes fra Kiruna i Sverige til den isfrie havnen i Narvik og skipes derfra. Etter ferdigstillingen av banen fikk Narvik kjøpstadsrettigheter. I 1920 var Narvik Nordlands største by med over 6000 innbyggere (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 26). Jernbanebyggingen førte med seg grupper av omreisende arbeidere. Det utviklet seg en kultur blant disse som stod i kontrast med fiskebøndernes levesett. I dag blir rallarene hedret under Vinterfestuka i Narvik en kulturfestival til minne om byens start med jernbane og malmhavn.

På 1700- og 1800-tallet vokste det fram markesamiske bygder i Evenes, Narvik og Ballangen. Det samiske senteret Várdobáiki i Evenes har som formål å videreføre og forvalte samisk språk, historie, kultur og samfunnsliv i nordre Nordland og Sør-Troms.

Bergverksdrift har hatt en stor betydning for området. Allerede i 1636 ble det første bergverksprivilegiet utstedt til Evenes. Den første smeltehytta for å anrike kobber ble anlagt ved Bruksjordfossen i Ballangen på slutten av 1600-tallet, men drifta ble kortvarig. Den største gruvedriften var i Bjørkåsen gruver i Ballangen. Denne var åpen i perioden 1914–1964. I perioden 1989–2002 ble det drevet gruvedrift etter nikkel i Arnesfjellet, det meste av tiden sto gruveselskapet Outokumpu for drifta. I 2016 er det fortsatt gruvedrift i kommunen, men i mindre omfang enn tidligere. Franzefoss miljøkalk har siden 1970-tallet produsert knust dolomitt på Hekkelstrand (Ballangen 2015).

I Bogen var det periodevis jernmalmsgruvedrift fra 1906–1939, og det var på det meste ansatt rundt 450 arbeidere. På Evenes jobbet hele 35 % av den mannlige yrkesaktive delen av befolkningen i fabrikkindustri med gruve- og anleggsarbeid. Dette var stedet med nest høyest andel av industriarbeidere i fylket, etter Sulitjelma (Rinde 2015: 100).

I perioden fram mot 2. verdenskrig mottok Narvik også trevarer fra Sverige og Finland, og fisk ble sendt gjennom Narvik fra Norge til svenske og andre europeiske markeder (Ballangen 2015).

Etableringen av malmhavna i Narvik fikk militære konsekvenser. Det norske forsvaret etablerte ekserserplassen Elvegårdsmoen i Bjerkvik og marinestasjon i Ramsund i Tjeldsund. Kontroll av malmutskipningen var viktig for de krigførende partene under verdenskrigene. Fra 1915 til 1918 var det blokade og ubåtkrig utenfor kysten, mens Narvik ble mål for kamper i 1940. Under okkupasjonen ble det igangsatt fortifikasjon langs Ofotfjorden for å sikre kontroll over malmfarten. Etter krigen skjedde det en videre utbygging av forsvaret i området fram til slutten på den kalde krig.

På 1920-tallet ble åtte-timersdagen innført og kulturlivet vokste. Folk fikk mer tid til å engasjere seg i fritidsaktiviteter. Organisasjonslivet blomstret med arbeiderbevegelsen, ungdomslag, idrettslag og kristelige organisasjoner. Narvik ble i mellomkrigstiden kjent for musikklivet sitt. Dette fortsatte i etterkrigstiden samtidig som teater, opera og ballett fikk stadig økt utbredelse.

Fra 1990-tallet har godstrafikken over jernbanen i Narvik fått økt betydning. I 2016 transporteres storparten av dagligvarene til Nordre Nordland, Troms og Finnmark med tog fra Oslo via Sverige. Fisk er en viktig returlast.

LKAB, det svenske statseide gruveselskapet som skipet malm med Ofotbanen, har vært en hjørnesteinsbedrift i Narvik siden starten. Den teknologiske utviklingen har ført til en stadig reduksjon av arbeidsstokken. Til tross for dette er selskapet stadig en viktig bedrift for Narvik.

Narvik er i dag Ofotens eneste by og 46 % av Ofotens befolkning bor der. Det er et handelssentrum og en utdanningsby som legger stor vekt på utdanning av teknologistudenter. Narviks historie med en stor arbeiderklasse førte til en tidlig og sterk faglig og politisk organisering. I 2011 hadde Narvik hatt arbeiderpartiordførere i til sammen 100 år.

I de andre kommunene i Ofoten spiller jordbruk en større rolle innenfor næringslivet. Kjøtt- og melkeproduksjon dominerer i området.

Lødingen har vært et viktig trafikkknutepunkt med ferjeforbindelse, lostjeneste og sete for Televerket i nord. Televirksomheten er borte, og lostjenesten er omorganisert, mens fiskeriene har blitt stadig viktigere med bedrifter som Ytterstad og Norafjell i spissen. Evenes er også viktig for kommunikasjonen i området. I 1973 ble det etablert flyplass som i dag er stamlufthavn for Nordre Nordland og Sør-Troms. Harstad/Narvik lufthavn er en viktig arbeidsplass for folk i kommunen.

Tjeldsund har to store hjørnesteinsbedrifter i kommunen: Norges brannskole, den nasjonale utdanningsinstitusjonen innen brann og redning (1994), og Ramsund orlogsstasjon (1912), som er forsyningsbasen for sjøforsvaret i Nord-Norge. Foruten disse er det noe jordbruk med husdyr, litt hvalfangst og kystfiske. En stor del av befolkningen pendler til arbeid i omliggende kommuner (Tjeldsund 2010).

Alfred Karlsen med flere. Pursvik. Fotograf Charles Ravn. Arkiv i Nordland.

Nord-Salten

Hamarøy, Tysfjord og Steigen utgjør området Nord-Salten. Disse kommunene samarbeider på flere områder og i interkommunale sammenhenger blir de ofte omtalt som HTS-kommunene. Nord-Salten har blant annet felles avis, og kommunene er medeiere i kraftselskapet Nord-Salten Kraft A/S som produserer og forsyner området med elektrisitet. Nord-Salten kjennetegnes av at det er store kommuner med en lav befolkningstetthet. Området har siden rundt 1950 vært preget av befolkningsnedgang. Innbyggerne har i stor grad livnært seg på fiske og jordbruk, med innslag av industri og bergverk.

Grøtøy i Steigen var et viktig handelssted som fiskere kom innom på tur til og fra lofotfisket. Handelsstedet ble etablert allerede i 1690 og hadde sin storhetstid fra midten av 1800-tallet. Schøning-familien som eide handelsstedet, skaffet seg dampskip for å motarbeide søringenes kontroll over skipsfarten fra Nord-Norge. Dette var det første nordnorske private dampskipsrederi (Fygle, Lundestad og Strand 1993). Handelsstedet mistet sin betydning på 1920-tallet da nye og større skip ikke fant det hensiktsmessig å stoppe i Grøtøy på veien til og fra Lofoten.

Steigen er fortsatt en primærnæringskommune selv om fiske har fått en redusert betydning. Det fins ennå fiskemottak på Helnessund, men fiskeoppdrett har blitt den dominerende næringen med Cermaq Norway i spissen. Husdyrhold med melk- og kjøttproduksjon har en stor betydning i Steigen i dag. I 1954 fikk Steigen meieri. Til å begynne med var det forholdsvis lite melk som ble innlevert, i 1955 var det snakk om 1,8 millioner kg, mot 5,5 millioner kg i 1963. Økningen kom blant annet som et resultat av bedre fôr, satsing på dyr og mer organisert og sikker avsetning av melka (Fygle 1991). Det har også vært en del satsing på skogbruk i kommunen.

Steigen har mange fortidsminner og har blitt beskrevet som et tidlig nordnorsk maktsenter (Grepstad og Thorheim 2003: 306). Med utgangspunkt i historien har Steigen Sagaspill blitt arrangert annethvert år med oppstart i 1985. Historien om Hagbard og Signe blir dramatisert ved hjelp av hundrevis av frivillige skuespillere, musikere og medarbeidere.

Tranøy vokste frem fra siste halvdel av 1800-tallet som handelssted på Hamarøy. Stedet ble et knutepunkt i dampskipenes og lokalbåtenes tid. I 1903 ble Tranøy Losstasjon etablert. Skipstrafikken fra Narvik økte behovet for loser og det var over 30 på det meste.

Fiske og jordbruk var tidligere hovednæring i Hamarøy kommune, men med årene har offentlig og privat tjenesteyting overtatt. Der fiske har mistet mye av sin betydning har havbruk og skjellproduksjon fått innpass. En av de største hjørnesteinsbedriftene i Hamarøy kommune er lakseslakteriet *Cermaq Norway* på Skutvik. Det har også vært drift av mineralforekomster i Hamarøy, blant annet på Håkonhals.

I 1973 ble Troilltampfestivalen startet i Ulvsvåg i Hamarøy, blant annet av Jack Berntsen som ville gi amatørmusikere i landsdelen en scene å fremføre på. Dette var en av landsdelens første festivaler. Den ble også avholdt både i Tysfjord og i Lofoten. I sin originale form gikk Troilltampfestivalen frem til 1983. Etter den tid har den vært arrangert en rekke ganger, men da ikke i samme form (Troilltamp 2014).

Forfatter Knut Hamsun flyttet til Hamarøy som barn. Det nordnorske samfunn fikk i flere av hans romaner en viktig plass. Hamsundagene på Hamarøy blir avholdt annethvert år. Dette er en kulturfestival som markerer Knut Hamsuns forfatterskap. Dette ble inspirasjonskilden til Hamsunsenteret som er et nasjonalt senter for forfatteren som ble åpnet i 2009. Senteret medvirker til økt turisme i kommunen.

Tysfjord har vært industrikommunen av de tre. På begynnelsen av 1900-tallet begynte flere aktører å få øynene opp for mineralforekomstene i området. Tysfjord har hatt betydelig mineraluttak med kvartsbrudd og prosessverk på Drag som eies av The Quarts Corp og sementproduksjon i Kjøpsvik som de viktigste. Sementfabrikken i Kjøpsvik ble etablert i 1918 under navnet Nordland Portland Cementfabrik. I 1968 ble den sammenslått med to andre selskaper og heter i dag Norcem AS og er en av to slike bedrifter i Norge. Fiske, fiskeoppdrett og jordbruk med sauehold er også viktige næringer i kommunen. Tidlig på 1960-tallet etablerte

firmaet Brødrene Hveding seg på Korsnes med fiskemottak og tørrfiskproduksjon. Etter hvert spesialiserte firmaet seg på lutefiskproduksjon. I dag er virksomheten overtatt av firmaet Taste of North som tilvirker og selger en rekke fiskeprodukter.

Tysfjord har en lulesamiske befolkning, og kommunen er med i samisk språkforvaltningsområde og har samisk navn; Divtasvuodna. Også Hamarøy har fått et samisk navn vedtatt for kommunen; Hábmera. Det lulesamiske senteret Árran ligger på Drag i Tysfjord kommune.

Bryllup i 1968. Bilde stammer fra arkivet etter Norcem i Kjøpsvik. Arkiv i Nordland.

Sør-Salten

Området Sør-Salten består i denne sammenhengen av kommunene Bodø, Beiarn, Fauske, Gildeskål, Saltdal, Meløy og Sørfold. Bodø, Gildeskål og Meløy har en lang kystlinje, mens Sørfold, Beiarn, Saltdal og Fauske er fjordområder. Sør-Salten er et næringsmessig variert område, men har tradisjonelt vært preget av en kombinasjon av jordbruk og fiske. Sør-Salten har en samisk historie, og særlig indre deler av regionen opplevde på 1700–1800-tallet bosetting av nomadiske samefamilier som tidligere flyttet mellom Sverige og Norge.

På 1800-tallet vokste det frem en elite av handelsmenn med betydning flere steder i Nordland. Handelsstedene var store eksportører av fiskevarer, og ble knutepunkt for handel og kommunikasjon i sine distrikter. Beliggenhet og forretningssansen til Erasmus Zahl gjorde Kjerringøy til et av de mest betydningsfulle handelsstedene i Salten. Utover 1900-tallet mistet stedet sin sterke posisjon.

I 1816 ble Bodø Nordlands første by, men det tok mange år før byen fikk særlig betydning. I 1865, nesten 50 år etter at byen ble stiftet, var det kun 519 innbyggere. Samme år begynte en periode med stort innsig av sild som førte til tilflytning til Bodø. De neste 20-årene skjedde det en femdobling av folketallet. Det utviklet seg en allsidig industri i kommunen med blant annet hermetikkindustri, mineralvannsfabrikk, tønnefabrikk, oljeklesfabrikk m.m. (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 59).

På 1850-tallet gikk klippfisk forbi tørrfisken i mengde eksportert fiskeprodukt. Fra Salten og sørover langs kysten ble klippfisken bearbeidet og tørket til videre eksport. På grunn av tørre forsomrer med vind ble Salten ledende i klippfiskproduksjonen fra 1880-tallet. Det ble også satt opp produksjonsanlegg for å gjøre klippfiskproduksjonen mer stabil og effektiv. A/L Kjølélageret på Burøyvalen hadde et anlegg som tok hele 100.000 vekter, noe som tilsvarer cirka to tusen tonn (ibid., s. 198).

I 1776 etablerte prestelegen Erik Schytte seg som lege på Bodøgård. Dette ble starten på en profesjonalisering av helsevesenet i landsdelen. Nordlands første sykehus ble etablert i 1796 i Bodøgård. Sykehuset ble finansiert gjennom skatt på fiskevarer. Senere ble også sentralinstitusjonen Rønvik Asyl (1902), Vensmoen tuberkulosesanatorium (1916) og Norske Kvinners Sanitetsforenings sykepleierskole (1920) etablert i Sør-Salten.

Bodø har siden 1970-tallet vært et senter for musikk på dialekt. Tidligst ute var Halvdan Sivertsen, senere har vi sett Joddski, Kråkesølv og Sondre Justad på hitlistene. Nordland Musikkfestuke har fra 1980 stått i bresjen for en videre nordnorsk utvikling av musikklivet, mens Parkenfestivalen, en av landsdelens største musikkfestivaler, hadde oppstart i 2006.

Bodø fungerer i dag som et større sentrum i Sør-Salten. Bodø er Nordlands administrasjonssenter og huser blant annet Nordlandssykehuset, Nord Universitetet og flere videregående skoler. Byen fungerer også som et kommunikasjonsmessig knutepunkt med hurtigruteanløp, hurtigbåter, jernbane og flyplass. Dette har sammen med byens rolle som handelssenter ført til sterk befolkningsvekst fra midten av 1900-tallet.

I deler av Skjerstad kommune (fra 1905 Fauske kommune) begynte industrialiseringen på slutten av 1800-tallet med oppstarten av Sulitjelma Aktiebolag i 1891. Gruveselskapet utviklet seg til å bli en hjørnesteinsbedrift i samfunnet. Innbyggertallet i Fauske/Skjerstad-området økte med nesten 43 % på 1890-tallet (ibid., s. 25). På begynnelsen av 1900-tallet ble selskapet den nest største bedriften i Norge med over 1700 ansatte. Gruvene skiftet eierskap flere ganger og driften pågikk helt frem til 1991.

Også andre industriselskap kom til i området på 1890-tallet. I 1895 begynte Den Ankerske Marmorforretning å utvinne marmor på Fauskeeidet. Bedriften ble ledende og sørget blant annet for stein til FN-bygningen i New York.

Fauske fikk en sterk arbeiderbevegelse på bakgrunn av den store arbeiderklassen i kommunen. I 1907 var det oppstart av noen av de tidligste fagforeningene i Salten ved Sulitjelma gruver. En organiseringen som sies å ha vært gjennombruddet for fagbevegelsen i Nordland.

Fauske fikk bystatus i 1998 og har et variert næringsliv med industri, handel og jordbruk.

Saltdal har tidligere basert sin industri på treforedling i stor grad. Området har en lang tradisjon med båtbygging. Beiarn og Saltdal hadde en anselig jekteproduksjon som ble redusert utover 1800-tallet. Jektebyggingen har blitt omtalt som en samisk spesialitet (Elstad og Hutchinson 2015: 492). Andre båtprodusenter som klarte seg bedre var Rognan Patentslip, Værft og Båtbyggeri AS, senere Drageslipen AS. Bedriften var i drift fra 1907 til 2003. I løpet av perioden gikk selskapet fra å produsere tradisjonelle trebåter til å lage moderne stålåter (Arkiv i Nordland. u.d.).

I 1887 ble Rusaanes snekkerifabrik etablert. Bedriften ble en pioner innenfor møbelsnekkeri og var ledende i Nord-Norge før århundreskiftet. Bedriften bestod fram til 1972 (Gjessing 1995). Salten Skogselskap etablerte seg på 1920-tallet med Rognan Planteskole i kommunen. Salten Skogindustri produserte sponplater i 1958-1966, og Saltdalshytta er i dag en betydelig aktør i hytte- og husproduksjon.

Saltdal har i stadig større grad blitt en næringsbygd med en rekke større bedrifter i kommunen, som Nexans som produserer fiberoptiske sjøkabler, Biobag International og Hepro A/S som utvikler, produserer og selger hjelpemidler for funksjonshemmede. I tillegg har jordbruk stått sterkt i Saltdal og er hovedsakelig dominert av sauehold.

Beiarn er en jordbrukskommune med storfe- og geitehold i tillegg til produksjon av korn, potet, bær og grønnsaker. Det er rundt 350 landbrukseiendommer i kommunen. I tillegg fins det flere kraftanlegg rundt om i Beiarn. I perioden fra cirka 1900 til etter 2.verdenskrig var det bergverksdrift i kommunen i Molid skiferbrudd, og trevareproduksjonen på Solbakk har lang tradisjon.

Beiarn fikk ikke veiforbindelse før i 1966, forbindelsen med omverden skjedde inntil da via sjøveien. På 1950-tallet var det oppstart for bedriften Moldjord Maskinstasjon som drev med traktorutleie i en jordbrukskommune uten veier. I dag er Moldjord Bygg og Anlegg en hjørnesteinsbedrift i Beiarn med avdelinger i Bodø, Gildeskål og Meløy.

Sørfold har historisk sett vært en fiske- og jordbrukskommune, men fra midten av 1960-tallet startet utbyggingen av Elkem Salten. Det ble starten på en ny æra med kraftproduksjon og industri i området. Bedriften er i dag en av verdens største silisiumverk og en hjørnesteinsbedrift i samfunnet. Det har også blitt etablert andre industribedrifter i kommunen, i tillegg til flere oppdrettsbedrifter som spiller en betydelig rolle for Sørfold.

Tradisjonelt sett har Gildeskåls næringsvei vært basert på fiske, ofte i kombinasjon med jordbruk. Industrien i kommunen har hovedsakelig vært basert på fiskeri, som Nordstjerna Filetfabrikk, Størvik Skipsverft og Kvarsnes sildoljefabrikk. I dag har fiskeoppdrett fått en økende betydning med forsøksstasjon på Inndyr og lakseslakteri på Sør-Arnøy, men det er privat og offentlig tjenesteyting som dominerer næringslivet i Gildeskål. Gildeskåls Elias Blix er mest kjent for salmeskriving, men han var også teolog, politiker og oversetter av bibelen til nynorsk før han døde (Bull 2009).

Til tross for at Meløy geografisk sett ligger i Helgeland er kommunen de siste årene stadig nærmere knyttet kommunikasjonsmessig og administrativt til Sør-Salten.

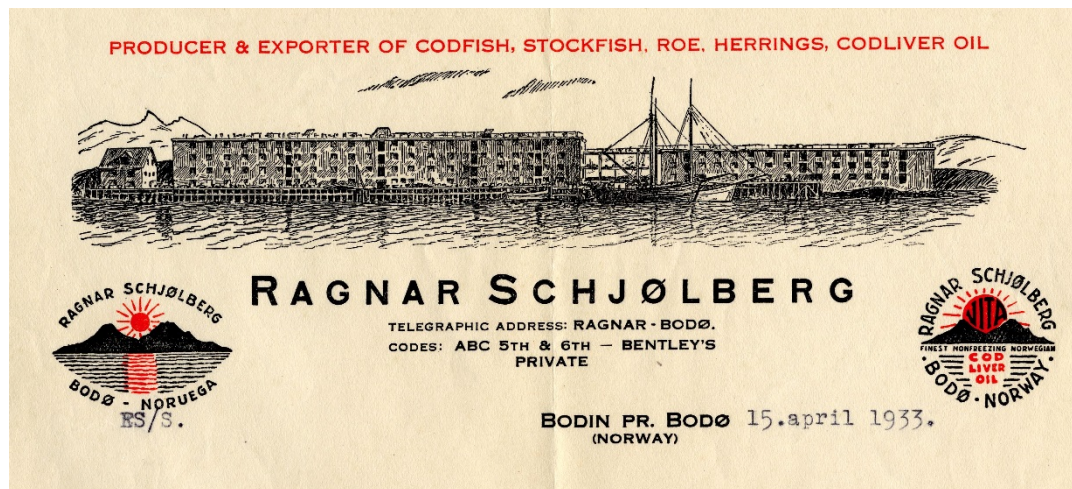
Fra begynnelsen av 1900-tallet startet fiskere fra Meløy omfattende fiske ved Støtt. I 1912 nådde skreifiske i Rødøy og Meløy en fangst på over 1,5 millioner skrei (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 44). Torskefiske har vært det dominerende i Nordland, mens på Meløy var det større fokus på silde- og loddefiske.

Halsa Sildoljefabrikk ble etablert på 1940-tallet og fikk stor betydning for veksten i produksjonen i Nordland i overgangen til 1950-tallet. Til tross for lite sild i området økte fabrikkens kapasitet med

fisk fra Vestlandet. Silde- og loddefiske ekspanderte på 50- og 60-tallet, men etter en nedgang på 1970-tallet ble overgang til lakseoppdrett i kommunen (ibid., s. 326).

Starten på Glomfjord som industristed skjedde i 1912 da Fykanfossen ble utbygd. I 1920–1923 drev Glomfjord Smelteverk produksjon av sink. I 1927 forsøkte engelsk kapital produksjon av aluminium under navnet A/S Haugvik Smelteverk. Produksjonen fortsatte til 1943 da en kombinasjon av manglende råvarer og sabotasjeaksjoner førte til at okkupasjonsmakten skrinla sine planer om utvidelser av anlegget. I 1947 fikk Norsk Hydro konsesjon på kraften i Glomfjord. Det ble opprettet ammoniakkproduksjon ved Glomfjord Salpeterfabrikk. Senere ble det etablert fullgjødselproduksjon. I 1993 ble ammoniakkfabrikken nedlagt, og rundt 100 mennesker mistet jobben. Senere har det vært andre store virksomheter i Glomfjord som Renewable Energy Corporation (REC) (1997–2011), Yara (2004–), Norwegian Crystals (2013–), Marine Harvest (1995–), og Bilfiger industrial service (2007–).

Ørnes var handelssted fra 1794 og er i dag Meløys administrative senter med hurtigbåtanløp og hurtigbåtrute.

Brevhode til firmaet Ragnar Schjølberg fra 1933. Arkiv i Nordland.

Nord-Helgeland

Området Nord-Helgeland består av kommunene Alstahaug, Leirfjord, Herøy, Dønna, Træna, Lurøy, Rødøy og Nesna. Disse kommunene ligger langs kysten nord på Helgeland. Dønna, Herøy og Træna er øykommuner der de to førstnevnte ligger utenfor Nord-Helgelands eneste by, Sandnessjøen, mens Træna ligger utenfor Lurøy.

Nord-Helgelands nærhet til havet har stimulert til fiskeri, både tradisjonelt fiske, fiskeoppdrett, fiskeforedling – og andre sjøorienterte næringer som skipsverksteder, sjøtransport og i senere tid oljenæring. Fiskeriene dominerte lenge sysselsettingen, og særlig Dønna utmerket seg med moderne snurpebåter. Det ble fra slutten av 1800-tallet etablert bedrifter som produserte eller reparerte utstyr til fiske. Blant annet A/S Sandnessjøen patentslip og reparasjonsverksted som ble stiftet i 1909, etterfulgt av A/S Helgelands Tøndefabrikk på Søvik i 1911. I 1918 ble hermetikkfabrikken Sandnessjøen Preserving Co. opprettet. Det ble også etablert sildoljefabrikker fra tidlig 1900-tallet, med Nimrod på Vikholmen som den viktigste i 1919. Nimrod var i drift til 1986.

Det er også et stort innslag av jordbruk på brede strandflater på Nord-Helgeland, som i Alstahaug, der man finner noen av de største jordbruksområdene. Det er en betydelig produksjon av kjøtt og melk i området, og Tine har fortsatt meieri i Sandnessjøen. Allerede i 1912 ble cirka halvparten av alt kjøtt utført fra Nordland, sendt fra kommunene Sandnessjøen og Brønnøy (Rinde 2015: 48).

Sandnessjøen har vært et naturlig kommunikasjonssenter for omlandet. I 1898 ble Det Helgelandske Dampskibsselskap, som først var stiftet på Søvik i 1867, flyttet til Sandnessjøen. Kommunikasjonen fra omlandet var viktig, blant annet for å få fraktet melk fra øyene til meieri i Sandnessjøen. Senere utvidet selskapet virksomheten til landtrafikk, ferjefart og hurtigbåter. Etter en rekke fusjoner inngår det i dag Boreal Transport. Sandnessjøen har utviklet seg til et samferdselsknutepunkt og dermed også blitt handelssenter i regionen. Også Nesna har vært et kommunikasjonssenter fra 1800-tallet, med blant annet anløp av hurtigruta.

På Nesna ble det fra 1955 igangsatt produksjon av Nesnalobben på Nesna Fabrikker. Denne produksjonen tok i stor grad form av hjemmeindustri der kvinner på Helgeland utførte store deler av arbeidet i hjemmene sine, mens et fåtall, hovedsakelig mannlige arbeidere, jobbet på fabrikken (Klausen, 1998, s. 69). Inntekten kvinnene mottok spedde på familieøkonomien i en fiskebondeøkonomi.

Nesna har lenge vært skolesenter med lærerutdanning med oppstart i 1918.

På 1970-tallet ble det første offshoreindustrien etablert i Sandnessjøen på SIVA-anlegget (Selskapet for industrivekstanlegg) i Botn. Private aktører investerte millioner av kroner i A/S Nordland Offshore som skulle arbeide med offshore-oppdrag. Blant annet ble Sandnessjøen Slip og Mekaniske Verksted kjøpt opp. Virksomheten førte til økt folketall og boligbygging i området, men driften gikk ikke som håpet. Etter siste konkurransen i 1988 ble Slipen skilt ut og er i dag en bedrift med rundt 70 ansatte (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 337). Også i ettertid har det vært fokus på offshoreindustrien i Sandnessjøen. Flere selskaper har spesialisert seg på tjenester til oljeindustrien blant annet Helgelandsbase A/S som ble etablert i 1988 og CoastBase Nordland A/S fra 2008, og BP har sin forsyningsbase for Skarvfeltet her.

Leirfjord har store jordbruksområder. Hovedsakelig drives storfehold med melkeprodukter. Fiskebonden har tidligere stått sterkt, men i dag har fiske en underordnet betydning. Det er noe industri, hovedsakelig i tilknytning til fiskeoppdrett, fisketilvirking og mekanisk verksted. Det er mye skog i området, uten at det blir utnyttet i særlig stor grad, et unntak er båtfabrikken i Bardal. På grunn av korte avstander arbeider 35 % av de sysselsatte utenfor kommunen, de fleste i Sandnessjøen, som er tilknyttet fastlandet gjennom Helgelandsbrua.

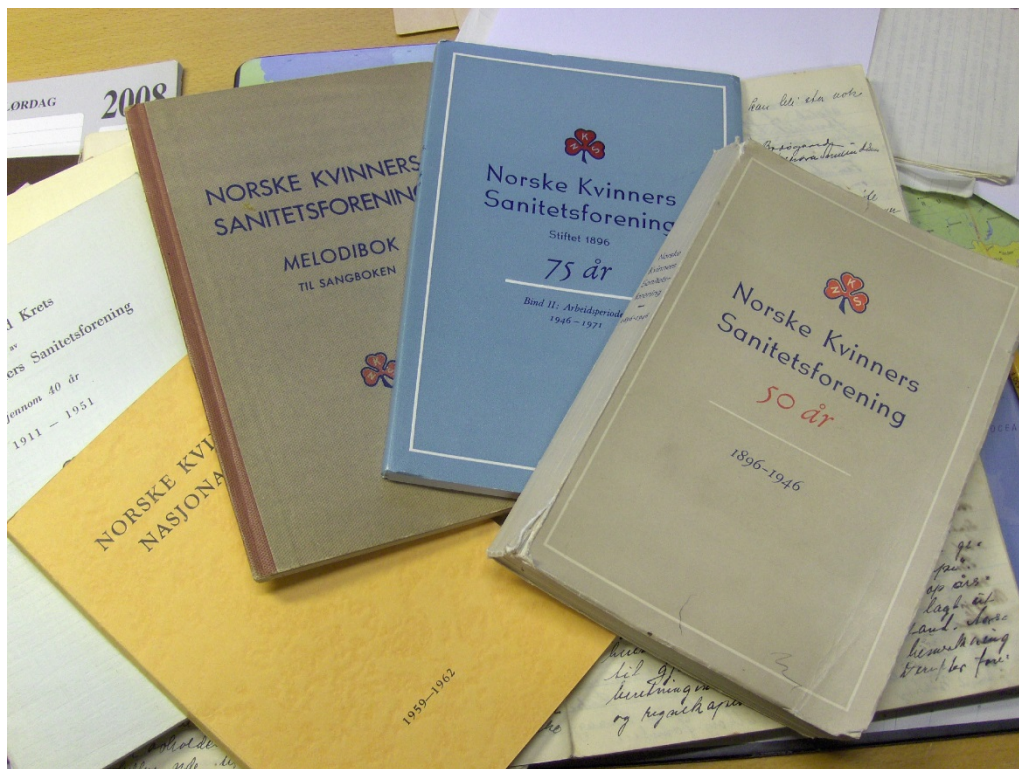
I 1972 ble det startet lakseoppdrett i Lovund på Lurøy kommune i et forsøk på å hindre fraflytting fra øya. Dette var en av de første oppdrettsanleggene i landsdelen. Det ble til Nova Sea som senere har fusjonert med andre lakseselskaper på Helgeland, men administrasjonen er fremdeles

beholdt på stedet. Alene sysselsetter pakkeriet på Lovund cirka 125 mennesker, i tillegg er det rundt 100 personer som jobber ved produksjonsbasene til bedriften rundt om på Helgeland (Nova Sea u.d.).

Både Dønna og Herøy har vært svært avhengig av primærnæringene, men mens fiske har gått en del tilbake på Dønna, er fiskeriene den mest fremtredende næringsdriften på Herøy som har Herøy Marine Næringspark. Denne huser de to største bedriftene på Herøy, Marine Harvest og Seløy Undervannsservice A/S.

Træna kommune er en primærnæringskommune sterkt avhengig av fiske. Det har også vært noe jordbruk og husdyrhold. I 1903 ble Træna feavlslag stiftet. Medlemmene ønsket høyere kvalitet på husdyrene med mer kjøtt og melk, noe som skulle generere større inntekter. Men fiskeriene fortsatte å være den dominerende næringsveien og i 2016 er det både fiskeindustri og oppdrettsanlegg i kommunen, blant annet Modolv Sjøset og Træna fiskeoppdrett. Træna er kanskje mest kjent for Trænafestivalen: En årlig musikkfestival med cirka 2000 publikummere som kommer langveis fra for å sove i telt, høre på musikk og oppleve *Nord-Norges vakreste kulturarrangement* (Festivalguiden u.d.).

I Rødøy kommune er næringslivet bygd opp rundt primærnæringene jordbruk, fiske og havbruk. Man finner også mekanisk industri og ulike former for tjenesteytende næring som transport og handel. I tillegg er det flere aktører som legger til rette for reiseliv i kommunen (Rødøy kommune u.d.).

Norske Kvinners Sanitetsforening har stått sterkt mange steder i landet. Arkiv i Nordland.

Indre Helgeland

Området består av kommunene Rana, Vefsn, Hemnes, Hattfjelldal og Grane. De tre første er relativt kystnære, og de to siste er innlandskommuner. Det er to byer i området: Mosjøen, som var Helgelands første by fra 1875, og Mo i Rana. Indre Helgeland har mye skog og jord. Skogen har gitt råstoff til stor produksjon av trevarer i Grane, Hattfjelldal, Vefsn, Hemnes og Rana, og sponplater/bygningsplater i Hattfjelldal. I Hemnes kommune ble det for eksempel i perioden 1850–1900 produsert 40–50.000 båter. Båtbyggingen har vært omtrent like stor i Rana, og heller ikke ubetydelig i Vefsn. Det har vært utbredt jordbruk i hele området, og Vefsn var først ute i Nordland med meieri allerede i 1885. I tillegg til dette var det tidligere vanlig med sesongfiske i de fleste kommunene.

Indre Helgeland har hatt en rekke større industribedrifter. I Vefsn grunnla engelsk kapital The North of Europe Land & Mining Co. Ltd i 1866. Det var et moderne dampagbruk som gav grunnlag for flere hundre arbeidsplasser. Selskapet drev sagbruk også i nabokommunene Grane og Hattfjelldal.

Det var først i Grane kommune at det ble igangsatt en større gruvedrift, i 1870-årene. Gruven i Svenningdal var på den tiden Norges nest største sølvgruve.

Den industrielle epoken i Rana startet rundt 1890 med Bossmo Gruver som den største aktøren. Bedriften hadde rundt 250 ansatte rundt århundreskiftet. Dunderland Iron Ore Company Ltd startet gruvedrift i Rana i 1902. Senere kom det gruvedrift i Mofjellet og Bleikvasslia (Hemnes).

Mens andre regioner i Nordland hadde befolkningsnedgang i perioden 1900–1910 fortsatte veksten i byene i indre del av Helgeland. På Mo i Rana skyldtes dette mye gruvedriften og handelsfirmaet L.A Meyer, som var med på å sikre byen som handelssentrum for omlandet. I Mosjøen skjedde det en stadig utvikling mot en mer allsidig industri, blant annet med hermetikkfabrikk og mineralvannsfabrikk, selv om industrien ennå var dominert av skogbruk og bearbeiding av trevarer, spesielt skipsbygging.

I perioden 1926 til 1940 pågikk utbygging av jernbanestrekningen Grong - Mosjøen. I den forbindelse ble også kaianlegg bygget (Vefsn kommune u.d.). Både jernbanen og kaianlegget har hatt stor betydning for samferdsel og handel i området. Transport av folk og varer ble betydelig forenklet.

I Mosjøen fikk man i 1958 Mosjøen aluminium. Bedriften ble viktig i den fortsatte veksten som førte til at Mosjøen ble den fjerde største byen i Nordland (Fygle, Lundestad og Strand 1993).

I etterkrigstiden fortsatte industriutviklingen i Rana. Norsk Jernverk og Norsk Koksverk ble nye hjørnesteinsbedrifter som gav jobber til en økende befolkning. Bedriftene ble lagt til Mo i Rana delvis på bakgrunn av nærhet til råvarer og energi. I Dunderlandsdalen hadde man jernmalmen, og kraften kom i hovedsak fra Røssåga i Hemnes kommune. På 1980-tallet var det nedleggelse/privatisering/oppsplitting av flere av de store hjørnesteinsbedriftene i Rana kommune. Koksverket, den malmbaserte produksjonen på jernverket og Mofjellet Gruber ble nedlagt, og rest-jernverket ble privatisert og splittet opp i flere selskap. Det ble også skapt nye selskaper, og per mars 2013 var det 114 bedrifter med 1855 ansatte i industriparken (Rinde 2015: 330). Omstillingen medførte også at statlige virksomheter ble flyttet helt eller delvis til Rana, som Statens Innkrevingsentral, NRK Lisenskontoret og Nasjonalbiblioteket, avdeling Rana.

Landkommunene på Indre Helgeland har et næringsliv basert på jordbruk med fedrift og skogbruk, og industri basert på disse; slakteri på Hemnes, skogbasert industri i Hattfjelldal og Grane. Felles for alle kommunene er at en stadig større del av befolkningen er sysselsatt i offentlig og privat tjenesteyting. I dag bor den største delen av befolkningen på Indre Helgeland i byene, og man finner en stor grad av pendling til byene fra omliggende områder.

Kommunalt selvstyre, bedre skolegang og fremveksten av aviser stimulerte sammen med trekk i samtiden til økt folkeopplysning og organisasjonsdanning i siste halvdel av 1800-tallet. Nordlands Avis ble startet på Hemnesberget i 1893. Både religiøse, politiske og ideelle foreninger vokste fram

i tiden mot århundreskiftet. Skytterlagene var både politisk og «legemsøvende» i en tid med unionsstrid. I Mosjøen organiserte skytterlaget også skisport. Man hadde kommet til erkjennelsen at en god fysisk helse også var viktig for å forsvare landet. Den unge byen tok til seg impulser og var tidlig ute med forskjellige foreninger. Innenfor organisert idrett var Mosjøen tidligst ute i Nordland med å starte idrettslag allerede i 1892. Fire år senere kom Rana etter. Senere kom korps og helseorienterte foreninger. Misjonsforeninger, ungdomslag og kor var kanskje den stabile delen fra pionertiden og opp mot vår tid, etter hvert supplert og erstattet av idrettslag. I Hattfjelldal utviklet det seg markante miljø for tradisjonsmusikk og handverksarbeid (Halse 1992).

Organisasjonene har vært kjernen i den delen av kulturlivet som det offentlige ikke hadde ansvar for. Etter hvert kom det noen private institusjoner, som for eksempel folkehøgskoler, som det har vært to av i Vefsn.

På Helgeland generelt og i dalførene i innlandet spesielt er et gammelt sørsamisk bosetningsområde. Sørsamene driver tradisjonelt sett med reindrift og har flere beiteområder i Nordland. Elsa Laula Renberg etablerte i 1908 «Brurskanken Lapforening». To år senere ble også en kvinneforening opprettet. Sijti Jarngje er et sørsamisk kultursenter i Hattfjelldal som jobber med formidling av sørsamisk kultur og historie. Opplæring av sørsamiske skolebarn har foregått i lang tid, i det meste av etterkrigstida knyttet til sameskolen for Midt-Norge som også ligger i denne kommunen.

Nasjonalparkene Børgefjell, Lomsdal–Visten og delvis Saltfjellet–Svartisen finnes på indre Helgeland sammen med flere naturreservater og landskapsvernområder. Elva Vefsna er vernet mot kraftutbygging, som en av de ytterst få av sitt slag i landet.

SPAR SALT-FJELLET

- Varig vern av Beiar-, Saltal- og Nord-Ranavassdragene.
- Ingen reguleringer i de vestlige fjellområdene (Stor-Glomfjord- og Melfjordprosjektene) for det er:
 - dokumentert kraftbehov
 - klarlagt evt. virkninger på livet i havet.
- Varig vern av sentrale deler av Saltfjell-Svartisområdet:
 - Stormdalen, Bjøllådalen og Tespdalen
 - Kjemåvatn- og Kvitbergvatnområdet
 - Riebivaggi og Gråtådalen
 - deler av Svartisen m/Engabreen og Flåisvatn-/Pikhaugområdet.

Saltfjelltreff ved Nordre Bjøkkvann (Foto: N. Midthun)

SPAR SALT-FJELLET!
KRAFTUTBYGGING TRUER!

Folkeaksjonen Spar Saltfjellet
Boks 250
8001 Bodo
Postboks 3 98 77 01

GI DIN STØTTE!

Sammenhengsmiljø AS - Bodo

Brosjyre fra arkivet etter folkeaksjonen Spar Saltfjellet. Målet var å motvirke kraftutbygging på fjellet som deler Salten fra Helgeland. Arkiv i Nordland.

Sør-Helgeland

Sør-Helgeland består av kommunene Sømna, Bindal, Brønnøy og Vevelstad som ligger langs kysten sør i Helgeland, og øykommunen Vega som ligger nordvest for Brønnøysund. Befolkningen på Sør-Helgeland har i stor grad livnært seg på de naturgitte forutsetningene som jordbruk, skogbruk og fiske. På Vega er det også blitt sanket egg og dun fra ærfugl. I 2004 ble Vegaøyene med i UNESCOs verdensarvliste over natur- og kulturarv. *“Vegaøyene viser hvordan generasjoner av fiskere og bønder gjennom de siste 1500 år har opprettholdt en bærekraftig levemåte i et værhardt område nær Polarsirkelen, basert på den nå unike tradisjonen med ærfugldrift”* (Vega kommune u.d.).

Kvaløy i Sømna kommune var et viktig handelssted i perioden før 1. verdenskrig. Det var et fast stoppested for mange båter på tur til Lofotfiske. I 1878 ble Dampskibet Torghatten Aktieselskab stiftet i Kvaløy, men i 1917 ble setet flyttet til Brønnøysund. Havnen i Kvaløy ble med tiden for liten, og handelen uteble. Brønnøysund overtok Kvaløys hegemoni og fikk i 1923 status som ladested. Brønnøysund er i 2016 Sør-Helgelands eneste by. Brønnøysund er et naturlig knutepunkt for omlandet med sin beliggenhet mellom de to fjordene Velfjorden og Bindalsfjorden. Det fins hurtigruteanløp og flyplass på stedet.

Båtene i Torghatten Aktieselskap knyttet Sør-Helgeland sammen, i tillegg til ukentlige ruter til Mosjøen og Namsos for å binde området til Nordlandsbanen. Selskapet heter nå Torghatten ASA og er ett av landets største transportselskap med aktivitet både på land, på sjøen og i lufta.

Det ble i Bindal i 1875 startet dampsagbruk som på ti år felte og videreforedlet 119.000 m³ skog. I Bindal er det sterke båtbyggertradisjoner, og «Bindalfæringen» har blitt produsert i stor skala. Helt frem til nyere tid har skogbruk spilt en viktig rolle i næringslivet i kommunen. Den største hjørnesteinsbedriften – Bindalsbruket – var sagbruk og trevarefabrikk, og produserte blant annet dører og ferdighus fram til bedriften gikk konkurs i 2013. På det meste hadde bedriften 165 ansatte (Sveli 1998). Det har også vært en rekke mindre industribedrifter i området, blant annet Vevelstad trevare.

På midten av 1890-årene utviklet det seg hermetikkindustri i Nordland. En av disse fabrikkene var Alfred Holst kaviarfabrikk som ble etablert i Sømna. Til tross for at de fleste fabrikkene gikk under i løpet av kort tid, holdt Alfred Holsts fabrikk, som hermetiserte både kjøtt og fisk, seg i flere tiår (Fygle, Lundestad og Strand 1993: 62).

Alle kommunene på Sør-Helgeland er avhengig av jordbruk, skogbruk og fiske. I Vevelstad kan etableringen av Vevelstad Dampskibsselskab i 1889 bekrefte at fiskeri- og andre sjønæringer var viktige (Åsvang 1987).

Sømna kommune peker seg ut som en av de beste jordbrukskommunene i Nordland. Kommunen har også landsdelens største meieri som ligger på tettstedet Berg. Til tross for primærnæringsenes betydning har det skjedd et skifte der tertiærnæringsen har fått en større plass enn jordbruk, skogbruk og fiske (Kanstad og Kindseth 1982).

Det er opprettet en rekke fiskeoppdrett på Sør-Helgeland de siste årene. Vi kan blant annet nevne Fjord Marin, Marin Harvest, Vega Sjøfarm, Sømna Fiskeoppdrett, Bindalslaks og Bindalssmolt. Innenfor tradisjonelt fiske ble det en oppsving da Brønnøy Fiskemottak ble etablert i 2003. Etableringen førte til en syvdobling av mottak av fisk i området (Torgar næringshage u.d.).

Det fins noe gruvevirksomhet i Sør-Helgeland. Brønnøy Kalk er en hjørnesteinsbedrift i Brønnøy og er lokalisert i Velfjord. Bedriften ble etablert i 1997 og har i februar 2016 cirka 50 fast ansatte og rundt 25 fast innleide.

På Sør-Helgeland er det fokus på turistnæringen og det jobbes aktivt for å tilrettelegge for turisme. Blant annet i Vevelstad der reiselivsnæringen har samlet seg i *VisitVevelstad*, i tillegg til å være med på regionale samarbeid som *Reiselivsstrategi for Sør-Helgeland 2020* og *Trollfjell Geopark*.

Brønnøy kommune har i tillegg til primærnæringer også en del handel og industri. Brønnøysund huser Brønnøysundregistrene som er en statlig forvaltningsetat som inneholder 18 statlige elektroniske register. Det er ansatt nesten 600 mennesker der.

Dag Skogheim akkumulerte masse arkivmateriale gjennom sitt virke. Store deler av dette ble overlevert til Arkiv i Nordland. Fotograf Solveig Lindbach Jensen. Arkiv i Nordland.

Litteraturliste

- Andersen, E. og Leines, M. (2014) Hvilke faktorer bidrar til innovasjon i opplevelsesbaserte reiselivsbedrifter i Lofoten? –En studie om innovasjon og utvikling i opplevelsesbaserte reiselivsbedrifter i Lofoten. Masteroppgave, Universitetet i Nordland. Tilgjengelig fra: <http://www.opplevelserinord.no/getfile.php/134081/Dokumenter/maritogelisabeth.pdf> [Lest 14.03.2017].
- Arkiv i Nordland (u.d.) Arkivene etter Drageslipen er ferdig ordnet. Tilgjengelig fra: <http://www.arkivinordland.no/arkivene-etter-drageslipen-as-er-ferdig-ordnet.aspx> [Lest 15.01.15].
- Arvid Sveli, Villmark, skog og industri. Historien om Bindalsbruket og Plathes eiendommer. Plathes eiendommer, Terråk, 1998
- Ballangen. (2015, 29. april). I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <http://snl.no/Ballangen> [Lest 9. mars 2016]
- Bull, Tove. (2009, 13 februar). Elias Blix. I Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: http://nbl.snl.no/Elias_Blix. [Lest 9. mars 2016]
- Bø: Nordland. (2016, 6. september). I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: https://snl.no/B%C3%B8_-_Nordland [Lest 13. mars 2017]
- Elstad, Å og Hutchinson, A. (2015) Nordlands historie 2. 1600-1900 I amtmandens dager. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- European space agency (u.d.) Andøya rakettskytefelt- perfekt plassert for nordlysforskning. Tilgjengelig fra: http://www.esa.int/nor/ESA_in_your_country/Norway/Andoeya_Rakettskytefelt_perfekt_plassert_for_nordlysforskning [Lest 02.02.2016]
- Festivalguiden.no (u.d.) Trænefestivalen. Tilgjengelig fra: <http://www.festivalguiden.no/festival/traenefestivalen>. [Lest 05.01.2016]
- Fygle, S. (1991) Steigen bygdebok: Fjorden og folket bind 3: Nordfold og fjorden. Leinesfjord: Steigen kommune.
- Fygle, S., Lundestad, S., Strand, I. (1993) Banken, Folket og fylket Bodø: Nordlandsbanken.
- Gjessing, G. (1995) Møbelevntyret, Historien om en pionerbedrift i Nordland. Oslo: Messel.
- Grepstad, O. og Thorheim, K.M. (2003) Fotefar mot nord: En kulturhistorisk reise i Nord-Norge og Namdalens. Oslo: Forlaget Press.
- Hallenstvedt, Abraham. (2014, 9. april). Norsk fiskerihistorie. I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: http://snl.no/Norsk_fiskerihistorie [Lest 14. mars 2016]

- Horns Slakteri A/S (u.d.) Historikk. Tilgjengelig fra: <http://www.horns.no/>. [Lest 07.01.2016]
- Hovland, Edgar. (2009, 13. februar). Christian Frederiksen. I Norsk biografisk leksikon. Tilgjengelig fra: https://nbl.snl.no/Christian_Frederiksen [Lest 14. mars 2017]
- Kanstad, T. og Kindseth, O. (1982) Tettstedsanalyse i Nordland: Brønnøysund handelsdistrikt. Bodø: Nordlandsforskning.
- Klausen, Ann-Kristin. (1998) Fra gammel bygdenæring til profesjonell industri- historien om Nesna-Lobben. I: Hanen K. Red. Årbok for Helgeland 1998-1999. Helgeland historielag. s. 69–85
- Kristian Halse (1992) Mosjøen idrettslag 100 år: 1892–1992 Mosjøen: Mosjøen idrettslag.
- Lofoten.com (u.d.) Lofotr med gode besøkstall fra 2015. Tilgjengelig fra: <http://www.lofoten.com/nb/magasinet/reiselivs-aktuelt/31-reiseliv/296-lofotr-med-gode-besokstall>. [Lest 11.03.2016 fra]
- Lofotprodukter A/S (u.d.) Vår historie. Tilgjengelig fra <http://www.lofoten.no/om-oss/var-historie>. [Lest 07.01.2016]
- Nova Sea (u.d.) Et lite norsk industrieventyr. Tilgjengelig fra <http://www.novasea.no/om-novasea>. [Lest 07.03.16]
- Rinde Harald (2015) Nordlands historie bind 3. Det moderne fylket. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Rødøy kommune (u.d.) Bedrifter i Rødøy. Tilgjengelig fra: <http://www.rodoy.kommune.no/om-rodoy/bedrifter-i-rodoy/> [Lest 11.03.2016]
- Røst kommune (u.d.) Om kommunen. Tilgjengelig fra: <http://www.servicetorget.no/fylker/nordland/rost-kommune.htm> [Lest 07.01.2016]
- Tjeldsund. (2016, 8. juli). I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra: <https://snl.no/Tjeldsund> [Lest 13. mars 2017]
- Torgar næringshage Omdømmeprojektet. Tilgjengelig fra: [http://www.vevelstad.kommune.no/www/vevelstad/resource.nsf/files/www8eucdm-omdommeprojektet/\\$FILE/omdommeprojektet.pdf](http://www.vevelstad.kommune.no/www/vevelstad/resource.nsf/files/www8eucdm-omdommeprojektet/$FILE/omdommeprojektet.pdf). [Lest 02.02.2016]
- Trolltamp (14.10.2014) Festivalen Troilltampen suksess og motbør. Tilgjengelig fra: <http://www.trolltamp.com/news/2014/9/29/test-03>. [Lest 25.04.2016]
- Vea, Jan (1984) Jordbruk og jordbruksdrift i ytre vest-Lofoten ca. 1865–1940 NDH-rapport jordbrukere i et fiskerbondesamfunn.

Vefsn kommune (u.d.) Historie. Tilgjengelig fra
<http://www.vefsn.kommune.no/historie.5058281.html> [Lest 05.01.2016]

Vega kommune (u.d.) Vegaøyen – på UNESCOs verdensarvliste. Tilgjengelig fra
<http://www.vega.kommune.no/verdensarv> [Lest 10.12.2015].

Vesteraalens Dampskipsselskab. (2009, 15. februar). I Store norske leksikon. Tilgjengelig fra:
http://snl.no/Vesteraalens_Dampskipsselskab [Lest 29. februar 2016]

Vesterålen regionråd (u.d.) Et historisk tilbakeblikk. Tilgjengelig fra
<http://www.vestreg.no/sider.asp?ID=9> [Lest 22.02.2016]

Åsvang, A.O (1987) Vevelstad IV. Mosjøen: Rønnes trykk.

Sigrid Bugge måker snø. Samling etter Sigrid Bugge. Arkiv i Nordland.

